

Μνήμων

Τόμ. 24, Αρ. 2 (2002)

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΠΠΑΣ

doi: [10.12681/mnimon.736](https://doi.org/10.12681/mnimon.736)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΑΠΠΑΣ Κ. (2002). ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ. *Μνήμων*, 24(2), 85–105. <https://doi.org/10.12681/mnimon.736>

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΠΠΑΣ

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟ
ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1937 ὁ Μανουὴλ Γεδεών (1851-1943) στέλνει στὸν μητροπολίτη Μηθύμνης [Διονύσιο Μηνᾶ] μιὰ ἀνέκδοτη βιογραφία τοῦ Βενιαμὶν Λεσβίου (1759-1824). Ἡ βιογραφία συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα γράμμα στὸ ὁποῖο ὁ Γεδεών τὸν ἐνημέρωνε γιὰ τὴν προέλευση τοῦ κειμένου: «ἔργον ἰδιογραπτον ὑπάρχει τοῦ μακαρίτου φίλου μου Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων· ἀποσταλεῖσάν εἰς ἐμὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1869, διετήρησα μέχρι σήμερον». Στὸ ἴδιο γράμμα ὁ Γεδεών παρέθετε ὀρισμένα βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Βενιαμὶν καὶ ζητοῦσε ἀπὸ τὸν μητροπολίτη «χάριν τῆς μνήμης καὶ τοῦ Βενιαμὶν καὶ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου» νὰ δημοσιεύσει τὴ βιογραφία στὸ *Δελτίον* τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης, ὅπως καὶ ἔγινε.¹

Τὸ 1869 ποῦ ὁ Σοφ. Οἰκονόμος στέλνει στὸν Γεδεών τὴ βιογραφία τοῦ Βενιαμὶν εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἔτος ποῦ ἀρχίζει, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Γεδεών, ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν· μιὰ ἐπικοινωνία ἐπιστολική, ἣ ὁποία φτάνει ὡς τὸ 1877 ποῦ πεθαίνει ὁ Οἰκονόμος.² Ἄς δοῦμε σύντομα τὰ πρόσωπα.

1. «Περὶ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου», *Δελτίον Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μηθύμνης*, ἔτος Θ', τχ. 7-8, 1937, σ. 87-90 (μαζὶ μὲ τὴ βιογραφία καὶ τὸ γράμμα τοῦ Γεδεών). Ἀναδημοσίευση: Γ. Βαλέτας, *Βενιαμικά. Τὰ μικρὰ κείμενα τοῦ Βενιαμὶν Λεσβίου καὶ οἱ βιογραφικὲς πηγές του*, Μυτιλήνη 1982, σ. 44-50. Τὸ πρωτότυπο τῆς βιογραφίας σώζεται στὸ Ἀρχεῖο Οἰκονόμων (ΚΕΜΝΕ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), φάκ. XXX, 11. Πρόκειται γιὰ ἕνα τετρασέλιδο κείμενο, γραμμένο μὲ τὸ χέρι τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, στὸ ὁποῖο ἔχουν γίνει ἀπὸ ἄλλο χέρι ὀρισμένες προσθήκες, σύγχρονες μὲ τὸ κείμενο. Ἀπὸ τὴ σύγκριση τοῦ πρωτοτύπου μὲ τὸ δημοσίευμα διαπιστώνουμε ὅτι λείπει ἀπὸ τὸ τελευταῖο μιὰ παράγραφος μὲ τὸ ἐξῆς ἀνεκδοτολογικὸ ἐνθύμημα: «Διηγοῦνται περὶ τοῦ μακαρίτου Βενιαμὶν ὅτι ἐπισκεψάμενός ποτε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἐξεφώνησε λόγον ἐπ' ἐκκλησίας, δι' οὗ προέτρεψε τοὺς αὐτοῦ συμπολίτας ἵνα μὴ παριδόντες τὰ στελέχη τῶν δένδρων περὶ αὐ καὶ μόνον ἡσχολοῦντο στρέψωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὰ σκάφη τῶν πλοίων. Αὕτη δὲ ἡ λακωνικὴ προτροπὴ συνετέλεσεν ἵνα οἱ Πλωμαρίται πλοῖα ναυπηγήσαντες ἐπιδοθῶσι τῇ ναυτιλίᾳ, ἀφ' ἧς οὐκ ὀλίγον ὠφελήθησαν. Βλ. Νεολόγον ἀριθμ. 620».

2. Ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν σώζεται στὸ Ἀρχεῖο Οἰκονόμων.

Τὸ 1869 ὁ Γεδεὼν εἶναι δεκαοχτῶ χρονῶν καὶ ἔχει μόλις τελειώσει τὶς σπουδές του στὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἐνῶ ὁ Σοφ. Οἰκονόμος, λόγιος γιαντρός στὴν Ἀθήνα, εἶναι γύρω στὰ ἐξήντα. Τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ εἶχε κάνει τὸν νεαρὸ Γεδεὼν νὰ σχετιστεῖ μὲ τὸν Οἰκονόμο; Μαθητῆς ἀκόμη στὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ὁ Γεδεὼν εἶχε ἀρχίσει νὰ στρέφεται πρὸς τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας, καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἱστορίας τοῦ «μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ». Ἐνα χρόνο πρὶν τελειώσει τὶς σπουδές του, ἰδρύει στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν φιλολογικὸ σύλλογο «Πιερίαι» (1868) καὶ τὸ ἐπόμενο ἔτος τὸν σύλλογο «Μαγναύρα», ὁ ὁποῖος τὸ 1870 συγχωνεύεται μὲ τὴν «Πιερίαι».³ Σκοπὸς τῶν συλλόγων αὐτῶν, ὅπως καὶ ἄλλων παρόμοιων ποὺ ἰδρύει στὰ ἐπόμενα χρόνια («Σύλλογος τῶν Μεσαιωνικῶν Σπουδῶν»), «Ἐταιρία τῶν Μεσαιωνικῶν Ἐρευνῶν»), ἦταν ἀκριβῶς ἡ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸν ὁποῖο ὁ Γεδεὼν μὲ τὸν κύκλο του ἤθελαν νὰ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν 4ο μ.Χ. αἰώνα ὡς τὴν ἴδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.⁴ Πῶς καὶ γιατί ὁ Γεδεὼν στρέφεται πρὸς τὸν μεσαιωνικὸ ἑλληνισμὸ εἶναι ἓνα θέμα ποὺ δὲν θὰ μὲ ἀπασχολήσει. Θὰ σημείωνα μόνο ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ δὲν ἦταν ἄσχετο μὲ τὴ γενικότερη στροφὴ πρὸς τὴ μελέτη τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἤδη καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα μὲ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Γεδεὼν εἶχε διαμορφωθεῖ σ' ἓνα περιβάλλον ὅπου τὸ «μεσαιωνικὸ» παρελθὸν ἦταν ἀκόμη ζωντανό, ἰδιαίτερα μὲ τὸν θεσμὸ τοῦ Πατριαρχείου.

Ἐνας νέος, λοιπόν, τῆς Κωνσταντινούπολης μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Γεδεὼν ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπιδιώξει ἐπαφές μὲ λογίους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ μάλιστα τῆς πρωτεύουσας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀνάλογα μὲ τὰ δικὰ του ἐνδιαφέροντα. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος. Γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων (1780-1857), ὁ Σοφοκλῆς εἶχε ἀνδρωθεῖ κάτω ἀπὸ τὴ βαριά σκιά τοῦ πατέρα του. Κληρονόμος καὶ συνεχιστῆς μιᾶς λόγιας συντηρητικῆς παράδοσης, θὰ ἐγκύψει στὴν ἔρευνα καὶ μελέτη τῆς πνευματικῆς καὶ μάλιστα τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, μὲ κύριο στόχο τὴν ἀνάδειξη τοῦ ρόλου τῆς Ἐκκλησίας στὴ «διάσωση» τοῦ ἑλληνισμοῦ. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἀσχολεῖται μὲ πάθος μὲ τὴ μελέτη χειρογράφων καὶ συγκεντρώνει πλούσιο ὕλικὸ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ δράση διαπρεπῶν λογίων. Ὁ ἴδιος, συνεχίζοντας τὴν παράδοση τοῦ πατέρα του, διατηρεῖ στενὲς σχέσεις μὲ κληρικούς καὶ λογίους τῆς Κωνσταντινούπολης, οἱ ὁποῖοι τὸν τροφοδοτοῦν μὲ χειρόγραφο ὕλικὸ ἀπὸ τὶς ἐκεῖ βιβλιοθηκῆς.

3. Βλ. ἐπιστολὴ τοῦ Γεδεὼν πρὸς τὸν Σοφ. Οἰκονόμο ἀπὸ 22 Μαΐου 1870 (Ἐπιτομὴ Οἰκονόμων, φάκ. XIV, ἀρ. 402). Μὲ τοὺς πρώιμους αὐτοὺς συλλόγους τοῦ Γεδεὼν θὰ ἀσχοληθῶ μὲ ἄλλη εὐκαιρία.

4. Βλ. πρόχειρα Δελτίον τῆς Ἐταιρίας τῶν Μεσαιωνικῶν Ἐρευνῶν, τχ. Α', Κωνσταντινούπολη 1880, σ. 8.

Με όλα αυτά ο Σοφ. Οικονόμος ήταν για τον νεαρό τελειοδίδακτο της Μεγάλης του Γένους Σχολής ο άνθρωπος στον οποίο μπορούσε να απευθυνθεί και να ζητήσει τη βοήθειά του στις πρώτες ιστοριοδιφικές του εργασίες. Στην αλληλογραφία τους, που έχει κυρίως φιλολογικό χαρακτήρα, ο Γεδεών ζητάει από τον Οικονόμο βιβλιογραφικές πληροφορίες για λογίους της Τουρκοκρατίας και υλικό από το πλούσιο αρχείο του αλλά και βιβλία που εκδίδονται στην Αθήνα. Ο Οικονόμος ανταποκρίνεται στα αιτήματα του Γεδεών, ζητώντας του, στη βάση της αμοιβαιότητας, υλικό από βιβλιοθήκες και αρχεία της Κωνσταντινούπολης. Ο ίδιος συσταίνει τον Γεδεών σε λογίους της πρωτεύουσας, τον συμβουλεύει και τον καθοδηγεί στις έρευνές του,⁵ και είναι αυτός που φροντίζει το 1870 για την καταχώριση στο περιοδικό *Πανδώρα* μιάς επιστολής του Νικολάου Λογάδη (1814) σχετικής με την έκδοση του Λεξικού Κιβωτός, την οποία του έστειλε ο Γεδεών για δημοσίευση.⁶

Στο πλαίσιο ακριβώς των επαφών αυτών εντάσσεται και η αποστολή από τον Σοφ. Οικονόμο στον Γεδεών της βιογραφίας του Βενιαμίν Λεσβίου. Τον Οκτώβριο του 1869 ο Γεδεών γράφει στον Οικονόμο να του στείλει πληροφορίες για τον Βενιαμίν και τον Δανιήλ Κεραμέα, προκειμένου να τις χρησιμοποιήσει σε μια διάλεξη που θα έκανε στον Σύλλογο «Μαγναύρα».⁷ Ο Οικονόμος ανταποκρίνεται στο αίτημά του και του στέλνει, εκτός των άλλων, ένα βιογραφικό σημείωμα για τον Βενιαμίν που είχε καταρτίσει ο ίδιος. Πρόκειται για το κείμενο που ο Γεδεών έστειλε, όπως είδαμε, για δημοσίευση το 1937 στον μητροπολίτη Μηθύμνης.

Πριν μιλήσουμε για το κείμενο αυτό, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι από τον θάνατο του Βενιαμίν και ύστερα είχαν δεί το φως της δημοσιότητας διάφορες βιογραφικές πληροφορίες και σημειώματα για τον Λέσβιο λόγιο, που συχνά επαναλαμβάνονται. Το 1824, που πεθαίνει, δημοσιεύεται στον *Φίλο* του Νόμου ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα. Τα βιογραφικά του Βενιαμίν εμπλουτίζουν στα επόμενα χρόνια ο Karl Iken (*Leukothea*, I, 1825), ο Ίακωβάκης Ρίζος Νερούδος (*Cours de littérature grecque moderne*, 1827)⁸ και ο Α. Παπαδόπουλος Βρετός (*Νεοελληνική Φιλολογία*, Β', 1857). Περισσότερες πληροφορίες για τον Βενιαμίν αποθησαυρίζονται στην κυδωνιακή και λεσβιακή βιβλιογραφία: στον *Κυδωνιάτη* του Ν. Ι. Σαλτέλη (1842), στα *Λεσβιακά* του

5. «Η δλη πρὸς ἐμὲ ἀλληλογραφία τοῦ ἀειμνήστου ἱατροῦ, ἀπὸ τοῦ 1869-1870, πλῆρης ἐστὶν ὀδηγιῶν τε καὶ παλαινέσεων περὶ τοῦ τρόπου τοῦ ἐρευνᾶν τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἐν γένει, θὰ γράψω ἀργότερα ὁ Γεδεών (*Ἀναγραφή συγγραφῶν καὶ ἐκδόσεων εἰκοσιπενταετίας, 1871-17/29 ἰουνίου 1896*, Κωνσταντινούπολη 1896, σ. 35-36).

6. *Πανδώρα* 20 (1870) 411-412.

7. Αρχείο Οικονόμων, φάκ. XIII, ἀρ. 384, 24 Ὀκτ. 1869.

8. Πβ. *Μέντωρ* 4 (1872) 346-347, ὅπου μεταφράζονται ἀπὸ τὸ *Cours de littérature grecque moderne* (σ. 58-62) τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Βενιαμίν.

Εύστ. Γεωργιάδη (1849), στο έργο *Ἡ Λεσβιάς Ὠδή* τοῦ Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου (1850) καὶ στο ἔργο *Αἱ Κυδωνίαι πρὸ τοῦ 1821* τῆς Χαρίκλειας Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου (1861).⁹ Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ ἓνα ἀνέκδοτο βιογράφημα τοῦ Βενιαμίν, πού εἶχε συντάξει τὸ 1869 ὁ Ι. Ἀναστασίου, τελειοδιδάκτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.¹⁰

Στὴ σειρὰ αὐτὴ ἐρχόταν τώρα νὰ προστεθεῖ καὶ τὸ πόνημα τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, πού ἦταν μιὰ τυπικὴ βιογραφία βασισιμένη σὲ διάφορες πηγές. Ὁ συγγραφέας γνωρίζει καὶ χρησιμοποιεῖ τὸ βιβλίο τῆς Χαρίκλειας Σταυράκη, ἐνῶ παράλληλα ἀντλεῖ πληροφορίες καὶ ἀπὸ ἄλλα παλαιότερα βιβλία, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες (*Λόγιος Ἐρμῆς*, *Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος*, *Φίλος τοῦ Νόμου*). Ἡ βιογραφία ἐμπλουτίζεται ἐπίσης ἀπὸ ἀνεκδοτολογικὲς μαρτυρίες. Ἡ τοποθέτηση τοῦ Οἰκονόμου ἀπέναντι στὸν Βενιαμίν εἶναι αὐστηρὰ κριτικὴ. Ἀναγνωρίζει σ' αὐτὸν τὴ φιλοπατρία πού ἐπέδειξε κατὰ τὴν Ἐπανάσταση, δὲν συμμερίζεται ὅμως καθόλου τὶς φιλοσοφικὲς καὶ ἐπιστημονικὲς ἀπόψεις του. Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἐπίθεση τοῦ Δωρόθεου Βουλευμὰ κατὰ τοῦ Βενιαμίν, ἐπισημαίνει ὅτι στὰ συγγράμματά του φαίνεται «οὐ πᾶν ἐμβριθῶς ὀρθοτομῶν τὸν λόγον τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἀβασανίστως καὶ ἀπερισκέπτως ἔστιν ὅτε φιλοτιμούμενος μεταγίρει εἰς τὰς ἔτι ἀκαταρτίστους τῶν ἡμετέρων νέων ψυχὰς δόξας καινοτέρας καὶ οὐ πᾶν συναδούσας πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν καθεστῶτα, τινὰς δὲ καὶ παντάπασιν ἀσυστάτους». Ἀκόμη, ἀποδίδει στὸν Βενιαμίν «κουφότητα καὶ ταχυπεΐθειαν» καὶ χαρακτηρίζει ὡς «ματαιολεσχίας» τὰ σχετικὰ μὲ τὴ θεωρία του περὶ «Πανταρχικινῆτου». Ἐκφράζει μάλιστα τὴν ἀπορία του γιὰ ὅσα ἐπαινετικὰ εἶχε γράψει γιὰ τὸν Βενιαμίν τὸ 1818 ὁ Γ. Κωζάκης Τυπάλδος: ὅτι, δηλαδή, «ἔσπειρε μετ' ἐπιμελείας ἄκρας καὶ φρονήσεως σπέρματα ὑγιοῦς καὶ ἐξηκριβωμένης φιλοσοφίας».¹¹ Ἡ ἀρνητικὴ στάση τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου ἀπέναντι στὸν Βενιαμίν εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς συντηρητικῆς ιδεολογίας του, τὴν ὁποία γνωρίζουμε καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἐμποδίζουν τὸν Σοφ. Οἰκονόμο νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸν Βενιαμίν. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὁ λέσβιος λόγιος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ιδέες του, πού ἀφοροῦσαν ἄλλωστε ἓνα παρελθὸν πού φάνταζε ἤδη ἀρκετὰ μακρινὸ, εἶχε περάσει ἤδη στὸ πᾶνθεο τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Ἐτσι κι ἄλλιῶς ὁ Βενιαμίν ἐκπροσωποῦσε μιὰ ἐποχὴ πού ἐνδιέφερε τὸν Οἰκονόμο καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ δὲν μπορούσε νὰ μείνει ἔξω ἀπὸ τὶς ἱστοριογραφικὲς ἀναζητήσεις του.

9. Πβ. Ρωζάνη Δ. Ἀργυροπούλου, *Ὁ Βενιαμίν Λέσβιος καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ σκέψη τοῦ 18ου αἰώνα*, Διδακτορικὴ διατριβή, Ἀθήνα 1983, σ. 95.

10. Ρ. Ἀργυροπούλου, *ὁ.π.*, σ. 95. Βλ. καὶ Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών, *Μνεία τῶν πρὸ ἑμοῦ, 1800-1863-1913*, Ἀθήνα 1934, σ. 359.

11. Γ. Κωζάκης Τυπάλδος, *Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Χ: Ἐμμανουὴλ Σαλτέλη*, Παρίσι 1818, σ. 24.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ἄλλωστε ὅτι μὲ ἔναυσμα τὸ αἴτημα τοῦ Γεδεῶν διευρύνει τὴν ἔρευνά του γιὰ τὸν Βενιαμίν. Ἔτσι, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1869 ὁ Οἰκονόμος ζητάει ἀπὸ ἕναν ἀγιορείτη μοναχό, τὸν Παῖσιο, πληροφορίες γιὰ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Βενιαμίν καὶ τὴν παραμονή του στὸ "Ἅγιο Ὅρος."¹² Οἱ ζητήσεις του ἐπεκτείνονται καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀπ' ὅπου ὁ Δωρόθεος Εὐελπίδης τοῦ στέλνει ἀντίγραφο ἑνὸς λόγου τοῦ Βενιαμίν¹³ καὶ τὸν πληροφορεῖ ὅτι σὲ κώδικα τοῦ Πατριαρχείου ὑπάρχει ἡ ἀπολογία ποὺ ἀπηύθυνε ὁ Βενιαμίν στὸ Πατριαρχεῖο τὸ 1805.¹⁴ Δὲν παύουν ὡστόσο νὰ τὸν ἀπασχολοῦν καὶ νὰ τὸν προβληματίζουν οἱ «κακοδοξίες» τοῦ Βενιαμίν. Ἀμέσως μόλις παίρνει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη τὸν λόγο ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ Εὐελπίδης, τοῦ γράφει ὅτι ἔλπιδε νὰ βρεῖ σ' αὐτὸν κάτι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύσει «πρὸς ἀνατροπὴν τῶν περὶ τὰ θρησκευτικὰ διακωδωνιζομένων ἐλευθεροφρόνων δοξασιῶν» τοῦ Βενιαμίν. «Ἄλλὰ κατὰ δυστυχίαν», συμπληρώνει, «οὐδὲν εὑρον πρὸς τὸν σκοπὸν μου τοῦτον συμβάλλον...».¹⁵

Ἄς ξαναγυρίσουμε στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου μὲ τὸν Γεδεῶν. Ὁ τελευταῖος, παίρνοντας τὴ βιογραφία, ἔστειλε ὡς ἀντίδωρο στὸν Οἰκονόμο, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1869, ἕνα σημείωμα μὲ πέντε ἐνθυμήματα γιὰ τὸν Βενιαμίν,¹⁶ ὑποσχόμενος νὰ τοῦ στείλει καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ μιὰ ἀνέκδοτη βιογραφία τοῦ Βενιαμίν ποὺ εἶχε στὰ χέρια του. Τὰ ἐνθυμήματα ἀφοροῦσαν περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Βενιαμίν, τὰ ὁποῖα εἶχε ἀφηγηθεῖ στὸν Γεδεῶν πρὶν ἀπὸ ἕναν ἀκριβῶς χρόνο (Δεκέμβριος 1868) στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Νεόφυτος Λέσβιος.

Οἱ πληροφορίες ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸν Νεόφυτο Λέσβιο εἶναι λιγοστὲς καὶ προέρχονται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν Γεδεῶν καὶ τὸ περιβάλλον του. Ἦταν ἕνας ἡλικιωμένος ἱερέας (διάκονος ἢ πρεσβύτερος),¹⁷ ὁ ὁποῖος κατοικοῦσε στὸ ἀγιοταφίτικο μετόχι τοῦ Φαναρίου καὶ πέθανε «ὑπερεβδομηκοντούτης» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1870.¹⁸ Στὴν ἐπιστολή τοῦ Γεδεῶν πρὸς τὸν Οἰκονόμο, ὅπου καὶ τὰ

12. Ἄρχεῖο Οἰκονόμων, φάκ. XV, φ. 185α-β, 14 Δεκ. 1869.

13. "Ο.π., φάκ. XV, φ. 200α, 23 Ἰουν. 1870 (πβ. φάκ. XIV, ἀρ. 406, 16 Ἰουν. 1870). Τὸ ἐπόμενο ἔτος ὁ Σοφ. Οἰκονόμος ζητάει πάλι ἀπὸ τὸν Δωρόθεο Εὐελπίδη νὰ τοῦ προμηθεύσει ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο Δεπάστα στὴν Κωνσταντινούπολη τὴν Ἀριθμητικὴ τοῦ Λεσβίου (δ.π., φάκ. XV, φ. 252α, 7 Δεκ. 1871).

14. "Ο.π., φάκ. XIV, ἀρ. 416, 12 Αὐγ. 1870. Τὴν ἀπολογία τοῦ Βενιαμίν δημοσίευσε ὁ Σοφ. Οἰκονόμος στὰ *Σωζόμενα Φιλολογικὰ Συγγράμματα* τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, Ἄθῆνα 1871, σ. 435-437.

15. Ἄρχεῖο Οἰκονόμων, φάκ. XV, 23 Ἰουν. 1870, φ. 200α.

16. "Ο.π., φάκ. XIII, ἀρ. 387, 13 Δεκ. 1869.

17. Στὴν ἐπιστολή του πρὸς τὸν μητροπολίτη Μηθύμνης (1937) ὁ Γεδεῶν γράφει ὅτι «ἀγνοεῖ» ἂν ὁ Νεόφυτος ἦταν διάκονος ἢ πρεσβύτερος («Περὶ Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου», δ.π., σ. 90).

18. Ἄρχεῖο Οἰκονόμων, φάκ. XIV, ἀρ. 401, 30 Ἀπρ. 1870. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ

ένθυμήματα, αναφέρεται ότι ο Νεόφυτος είχε σπουδάσει στη Μεγάλη του Γένους Σχολή με δασκάλους τὸν Δωρόθεο Πρώιο καὶ τὸν Νικόλαο Λογάδη στὰ 1812-1815¹⁹ καὶ ὅτι τότε αἔτυχε νὰ ἴδῃ τὸν Βενιαμὶν Λέσβιον». Οἱ σχετικὲς πληροφορίες ὅμως δὲν φαίνονται πολὺ ἀκριβεῖς, τουλάχιστο ὅσον ἀφορᾷ τὴ μαθητεία τοῦ Νεόφυτου στὸν Πρώιο, ἀφοῦ ὁ τελευταῖος εἶχε ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴ Σχολή τὸ 1807.²⁰

Ἄς δοῦμε τὰ πέντε ένθυμήματα τοῦ Νεόφυτου, ἔτσι ὅπως καταγράφονται στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Γεδεών:

[1] Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Βενιαμὶν ἔφθασεν εἰς Κ/πολιν καὶ ἀνέβη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ὁ τότε πατριαρχεὺς Κύριλλος ἐκεῖνος ὁ ἀπὸ Ἰκονίου ἐκτιμῶν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρὸς προὔπηρτησεν αὐτῷ πρὸ τῆς θύρας τοῦ Συνοδικοῦ. ὁ Βεν. ἔκνυε καὶ λαβὼν τὴν δεξιὰν τοῦ πατριάρχου ἠθέλησεν ἵν' ἀσπασθῆ αὐτὴν ἀλλ' ἐκεῖνος ἠρνήθη τοῦτο καὶ μάλιστα λαβὼν παρ' αὐτῷ τὸν Βενιαμὶν παρεκάλεσεν ὅπως καθεσθῆ ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρον.

Ὁ Βενιαμὶν ἐφόρει πενιχρὰ ἢ μᾶλλον ὄνυπαρὰ ένδύματα, σκουφον ἐπιμήκη, ἐμβάδας καὶ περικνημίδας ἡμιεμφαυμένας. Ἐκράτει πάντοτε ἀνὰ χεῖρας καὶ ἔπαιζεν κομβολόγιον, ὁ δ' ἕτερος τῶν ὀφθαλμῶν ἦν κεκλεισμένος. (;)

Κύριλλος ὁ Ζ'. ἰδὼν τὴν ὄνυπαρότητα τῶν φορεμάτων ἔδωκεν αὐτῷ καινούργες ῥάσον, περικνημίδας καὶ νέα μεστοπάπουτσα. Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ μέγα Συνοδικὸν (βεβαίως ἵνα δικασθῆ ἢ γνωστῆ ὑπόθεσις, δι' ἣν κατήλθεν εἰς Κ/πολιν) ἐκσφενδονίζει καὶ τὰς δύο ταύτας ἐμβάδας πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πατριάρχου λέγων: Δεσπότι μου, ἐπειδὴ ἔκαμες τὴν χάριν καὶ μοι ἔδωκες αὐτὰς τὰς (συρτὰς (;) ἐμβάδας, δός μοι Σὲ παρακαλῶ καὶ δύο τρεῖς ὀδιάρχους, ὁποῦ νὰ μοι φέρουν αὐτὰς ἂν καὶ ἄλλοτε ἐκσφενδονισθῶσι τόσον μακρὰν. Ἴσως ἤθελε νὰ ἐμπαίξῃ διὰ τούτου τὸ ἔθος τινῶν ἀρχιερέων τοῦ νὰ σύρωσιν ὀπισθεν αὐτῶν τρεῖς καὶ τέσσαρας διακόνους.

[2] Ὁ τότε μέγας Διερχμηνεὺς τῆς Υ.Π. ἐζήτησε παρὰ τοῦ πατριάρχου νὰ σταλῆ πρὸς αὐτὸν ὁ ἀοίδιμος διδάσκαλος καὶ ὁ Βενιαμὶν ὑπακούσας ἔρχεται, εἰσέρχεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχοντος καὶ κατ' εὐθείαν ἐμβὰς εἰς τὸ πρὸ αὐτοῦ δωμάτιον ἀνέβη φορῶν εἰσέτι τὰ πέδιλα ἀκάθαρτα ὄντα καὶ ἐκάθησεν

Νεόφυτος εἶχε δώσει στὸν Γεδεών καὶ πληροφορίες σχετικὰ μετὰ τὸ Πατριαρχικὸ Τυπογραφεῖο (β.π., φάκ. XIV, ἀρ. 395, 14 Φεβρ. 1870).

19. Ἡ στὰ 1810-1815 (βλ. ἐπιστολὴ τοῦ Γεδεών στὸ Ἀρχεῖο Οἰκονόμων, φάκ. XIII, ἀρ. 391, 31 Δεκ. 1869).

20. Βλ. Μανουῆλ Ι. Γεδεών, *Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας*, Κωνσταντινούπολη 1883, σ. 180.

ἐπὶ τοῦ σοφᾶ. Τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο, κατὰ δυστυχίαν, ἦτο τοῦ γραμματέως τοῦ ἄρχοντος ἐπὶ τινος δὲ τραπέζης ἔκειντο βιβλία τινα. πλησιάσας εἰς τὴν τράπεζαν ἤρχισε νὰ ἐρευνᾷ τὰ βιβλία. ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ γραμματεὺς εἰδοποιηθεὶς ὅτι ζητιάνος τις εἰσελθὼν εἰς τὸν ὄντᾶ ἐζήτηε νὰ κλέψῃ βιβλία καὶ πιστεύσας εἰς τὴν εἰδησιν ξυλοκοπήσας ἀνηλεῶς τὸν Βενιαμὴν ἐκδιώκει τῆς οἰκίας, ὅστις μηδὲν εἰπὼν ἀπῆλθεν.

Ἐν τούτοις τὴν ἰδίαν ἐσπέραν ὁ μέγας Διερχμηνεὺς ἐλθὼν ἠρώτα ἐὰν ἦλθεν ὁ Βενιαμὴν. ἀλλ' οἱ ὑπάλληλοι αὐτοῦ ἀποκρίνονται ὅτι ἄδεν εἶδον αὐτόν· μὴ πιστεύσαντες ὅτι ἀνὴρ σοφός, οὕτινος ἡ φήμη ἀνὰ πᾶσαν ἐξηπλώθη τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ ἤθελε φορεῖ τοιαῦτα ἐνδύματα.

Ὁ μέγας Διερχμηνεὺς στείλας ἄνθρωπον φέρει εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸν Βενιαμὴν. Πλὴν ὁπόση ὑπῆρξεν ἡ τοῦ γραμματέως ἔκκληξις ὅτε εἶδεν ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ προουπαντήσας τὸν Βενιαμὴν (τὰ αὐτὰ πάντοτε φοροῦντα ἐνδύματα) ἠσπᾶσθη τὴν χεῖρα αὐτοῦ. Τότε βαλὼν μετάνοιαν ἐζήτησε συγγνώμην παρὰ τοῦ διδασκάλου.

[3] Κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνον ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ εὐρίσκειτο εἰς παραλυσίαν, ὅπως, ἀπαράλλακτα καὶ σήμερον. ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησία ἡ φροντίζουσα περὶ τῆς εὐκλείας τῆς Σχολῆς πάντοτε^(α) προτρέπει τὸν Βενιαμὴν ἵν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς. ὁ δὲ σοφὸς ἀνὴρ ἐπρότεινε πρότερον ὄρους τινάς, ὧν μεταξὺ ἦτο καὶ τις λέγων ὅτι ἴσα μεταξὺ θέλει θεωρεῖ καὶ τὰ τέκνα τῶν πενήτων καὶ τὰ τέκνα τῶν πλουσίων. πλὴν οἱ ἄρχοντες ἀπεδοκίμασαν τὰς προτάσεις αὐτοῦ, ἡ δὲ Ἱ. Σύνοδος προσεκάλεσεν τότε Γρηγόριον τὸν Σαράφην.

[4] Ἐκ Βουκουρεστίου ἀνεχώρησεν διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Γνωστὸν ὅτι τότε εἶχε γεννηθῆ μεταξὺ τῶν λογίων ἔρις περὶ τοῦ: τίς τῶν γλωσσῶν πρέπει νὰ λαλῆται καὶ νὰ γράφηται· ἡ ἀρχαία ἢ ἡ νεωτέρα ἑλληνική. Καὶ τῆς μὲν μερίδος τῆς τὴν ἀνάστασιν τῆς ἀρχαίας ποθοῦσης καὶ ζητούσης Νεόφυτος ὁ Δούκας ὁ τότε συνδιδάσκων τῷ Βενιαμὴν προΐστατο. τῆς δὲ ἐτέρας ὁ Κοραῆς καὶ Βενιαμὴν. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες περιέπεσον εἰς ἔριδας μεταξὺ, καὶ αἱ ἔριδες ἀπὸ τῶν διδασκάλων περιῆλθον καὶ εἰς τοὺς μαθητάς. Τότε οἱ μαθηταὶ τοῦ Βενιαμὴν νύκτα τινα παρεφύλαξαν τοὺς υἱοὺς τοῦ ἄρχοντος Βραγκοβάνου^(β) καταβαίνοντας τὴν κλίμακα τῆς Σχολῆς, ἐπιχέουσι στάκτην κατὰ κεφαλῆς, τυλίσσουσιν ἀμέσως ἐντὸς ψιᾶθον καί, ξύλοις καὶ ὄσπάλοις, τὸ δὴ λεγόμενον τύπτοντες, ἀφίνουσιν ἡμίθανεῖς.

Τὴν ἰδίαν νύκτα ὁ Βενιαμὴν ἀπέρχεται τοῦ Βουκουρεστίου.

(α) παραδόξως πως ἐπὶ Γρηγορίου Ζ'. ἤδη, ἡ Ἐκκλησία ἀ γ ρ ὀ ν ἡ γ ὄ ρ α σ ε ν.

(β) περὶ τούτου δέομαι ἵνα ὅσας ἂν οἴδατε εἰδήσεις πέμπητέ μοι προσεχῶς.

[5] *Κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς αὐτοῦ προτρεπόμενος ἴν' ἐξομολογηθῆ ἔλεγεν ὅτι δὲν ἐξομολογεῖται εἰς ἄνθρωπον ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν. Ἀποθνήσκων δὲ φιλόσοφος καὶ Χριστιανὸς ἀνέκραξεν*

ὦ αἰτία τῶν αἰτιῶν ἑλέησόν με.

Ἐκ τῶν πέντε ἐνθυμήματα τὰ τρία πρῶτα ἀναφέρονται, ὅπως βλέπουμε, σὲ περιστατικά πού σχετίζονται μὲ τὴν παρουσία τοῦ Βενιαμὶν στὴν Κωνσταντινούπολη· τὸ τέταρτο ἀφορᾷ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τῆ σχολῆ τοῦ Βουκουρεστίου, ἐνῶ τὸ πέμπτο περιγράφει τὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του. Γιὰ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ περιστατικά πού διαδραματίζονται στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Νεόφυτος εἶχε πιθανῶς ἄμεση ἐμπειρία· τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ εἶχε ἀκούσει νὰ τὰ ἀφηγοῦνται ἄλλοι. Σὲ κάθε περίπτωση ὅμως μεσολαβεῖ ὡς τὴν καταγραφή τῶν περιστατικῶν ἓνα μεγάλο διάστημα χρόνου, στὴ διάρκεια τοῦ ὁποῦ αὐτὰ θὰ ὑπέστησαν, ὅπως συνήθως, ἀρκετὲς ἀλλοιώσεις.

Τὰ ἐνθυμήματα τοῦ Νεόφυτου θέτουν ὀρισμένα πραγματολογικὰ ζητήματα, στὰ ὁποῖα ἀξίζει νὰ σταθοῦμε λίγο. Στὸ πρῶτο ἐνθύμημα ὁ Βενιαμὶν ἐμφανίζεται νὰ πηγαίνει στὸ Πατριαρχεῖο «(βεβαίως ἵνα δικασθῆ ἢ γνωστῆ ὑπόθεσις, δι' ἣν κατῆλθεν εἰς Κ/πολιν)». Δὲν ξέρουμε ἂν τὸ παρενθετικὸ αὐτὸ σχόλιο ἀνήκει στὸν Νεόφυτο ἢ τὸν ἴδιο τὸν Γεδεών πού μεταφέρει τὸ ἐνθύμημα· πιθανότερο εἶναι τὸ δεύτερο. Ἄδηλη εἶναι ἐπίσης ἡ «γνωστῆ ὑπόθεσις» γιὰ τὴν ὁποία θὰ «δικαζόταν» ὁ Βενιαμὶν. Ἐπ' ὅσο ξέρουμε τουλάχιστο, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δὲν ἐκκρεμοῦσε οὔτε ἐγένετο καμιά «δίκη» τοῦ Βενιαμὶν στὸ Πατριαρχεῖο. Πιθανότατα ὑπάρχει ἐδῶ κάποια σύγχυση: ὁ Νεόφυτος ἢ ὁ Γεδεών, δηλαδὴ, ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ καταδρομὴ τοῦ Βενιαμὶν ἀπὸ τὸν Δωρόθεο Βουλευσιᾶ, πού εἶχε συμβεῖ μερικὰ χρόνια πρὶν (1803-1805), μετὰ ἀπὸ καταγγελία τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, καὶ εἶχε ὑποχρεώσει τὸν Βενιαμὶν νὰ ἀπολογηθεῖ στὸ Πατριαρχεῖο.²¹ Ἀνάλογες χρονολογικὲς συγχύσεις συναντᾶμε καὶ σὲ ἄλλους παλαιότερους βιογράφους τοῦ Βενιαμὶν, ὅπως ὁ Ν. Σαλτέλης. Ὁ τελευταῖος, ἀναφερόμενος στὶς διώξεις τοῦ Βενιαμὶν, γράφει: «Ἰακωβὸς τις μοναχός, αἰσχροτάτης διαγωγῆς ἄνθρωπος, κατηγόρησεν αὐτὸν εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς διδάσκοντα τῆς γῆς τὴν κίνησιν. Ἐγένετο μέγας θόρυβος (...) Ὁ ταλαίπωρος διδάσκαλος ἐφοβερίζετο νὰ πάθῃ τὴν τύχην τοῦ Γαλιλαίου, ἂν δὲν ἐπρολάμβανε ν' ἀπολογηθῆ καὶ ν' ἀποσυρθῆ τοῦ Γυμνασίου. Συνέβη τοῦτο τὸν Μάϊον ἢ Ἰούνιον τοῦ 1812, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἱερεμίου

21. Βλ. τὴν ἐργασία τοῦ Ἀλκη Ἀγγέλου, «Πρὸς τὴν ἀκμὴ τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ (Οἱ διενέξεις τοῦ Λεσβίου στὴ Σχολὴ Κυδωνιῶν)», *Μικρασιατικὰ Χρονικά* 7 (1956) 1-81 (= *Τῶν Φώτων. Ὀψεις τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ*, [τ. Α'], Ἀθήνα Ἐρμῆς, 1988, σ. 211-291).

Δ, τοῦ ἀπὸ Μυτιλήνης». ²² Προφανῶς, ἡ δίωξη τοῦ Βενιαμὶν μετατίθεται ἐδῶ ἐσφαλμένα, ὅπως καὶ στὸ σχετικὸ ἐνθύμημα, ἀπὸ τὰ 1803-1805 στὸ 1812.

Ἐπάρχει ὅμως ἐδῶ καὶ μιὰ ἄλλη σύγχυση. Ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ 1812 ὁ Βενιαμὶν παραιτήθηκε ἀπὸ τῆ σχολῆ τῶν Κυδωνιῶν. ²³ Τὸ ἴδιο ἔτος πῆγε στὴ Μυτιλήνη γιὰ νὰ ἀνοίξει ἐκεῖ σχολεῖο καὶ κατόπιν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου παρουσιάστηκε στὸ Πατριαρχεῖο. Πότε ἀκριβῶς ὅμως πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη; Κατὰ τὴν ἐκδοχὴ τοῦ Ν. Σαλτέλη ποὺ παραθέσαμε πιὸ πάνω, ὁ Βενιαμὶν βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν Μάιο ἢ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1812, ὅταν πατριάρχευε ὁ Ἱερεμίας Δ'. ²⁴ Ἡ χρονολογία αὐτὴ φαίνεται νὰ ὑποστηρίζεται καὶ ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Βενιαμὶν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη πρὸς κάποιον Μαριγῶ, ποὺ φέρεται νὰ ἔχει χρονολογία 6 Ἰουνίου 1812. ²⁵ Ὅπως ὀρθὰ ὅμως ἐπίσημανε ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, ποὺ εἶδε τὸ πρωτότυπο τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ἔτος δὲν εἶναι 1812 ἀλλὰ 1813. ²⁶ Κατὰ συνέπεια, ὁ Βενιαμὶν βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1813. Αὐτὸ ἐνισχύεται τώρα καὶ ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ Νεόφυτου στὸ πρῶτο ἐνθύμημα, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Βενιαμὶν στὸ Πατριαρχεῖο ἔγινε στὰ χρόνια τῆς πατριαρχίας τοῦ Κυ-

22. Ν. Ι. Σαλτέλης, *Ὁ Κυδωνιάτης, ποίημα εἰς ἄσματα τέσσαρα*, Ἀθήνα 1842, σ. ψ-ω. Τὸν Σαλτέλη ἀκολουθοῦν ὁ Εὐστάθιος Γεωργιάδης, *Τὰ Λεσβιακά, ἢτοι ἱστορία τῆς νήσου Λέσβου...*, Ἀθήνα 1849, σ. 292, ὁ Γ. Α. Ἀριστείδης, *Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος*, Ἀθήνα 1880, σ. 29 καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι. Ὁ Σοφ. Οἰκονόμος, γνωρίζοντας καλύτερα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ δίωξη τοῦ Βενιαμὶν, στὴ δική του βιογραφία βάζει στὴ θέση τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου τὸν Δωρόθεο [Βουλησιμᾶ] («Περὶ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου», ὁ.π., σ. 87).

23. Ρ. Ἀργυροπούλου, ὁ.π., σ. 63-64.

24. Τὸν Σαλτέλη ἀκολουθοῦν καὶ οἱ ἐπόμενοι βιογράφοι τοῦ Βενιαμὶν.

25. Ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Ι. Κ. Βογιατζίδη, «Νεοελληνικὰ ἀνέκδοτα, 1812-1831», *ΔΙΕΕΕ* 7 (1910) 21.

26. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Ἐνας διώκτης τοῦ Νεοφύτου Δούκα —Σαμουὴλ ὁ Ἄνδριος—», *Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρὸν εἰς μνήμην Χρίστου Σούλη (1892-1951)*, Ἀθήνα 1956, σ. 147. Φωτοαντίγραφο τῆς ἐπιστολῆς, ποὺ σώζεται στὸ Ἀρχεῖο Θεοφ. Καῖρη (φάκ. 10, ἀρ. 89), εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ στείλει ὁ Δημήτριος Ι. Πολέμης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμὰ. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ σημειῶνω ὀρισμένα λάθη καὶ παραλείψεις ποὺ ὑπάρχουν στὴν ἐκδοσὴ Βογιατζίδη (*ΔΙΕΕΕ* 7, 1910, σ. 21): τὸ *ψεῦστα* ἔχει διαβαστεῖ *ιδιῶται* (στ. 8)· μετὰ τὸ *ὁ ἅγιος σας* (στ. 18) ἔχει παραλειφθεῖ τὸ *ἐπίρρημα αὐτοῦ* [ἀντιγράφεται σωστὰ στὴ σ. 6, ὅπου ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς]. Μετὰ τὸ *εἰς τὴν Βλαχίαν* (στ. 13) παραλείπεται τὸ *ἐξῆς ἀπόσπασμα* (στὴν ἐκδοσὴ δηλώνεται μὲ ἀποσιωπητικά): *Εἶπες πῶς θέλεις ἱατρικὸν διὰ τὸν ὀφθαλμὸν. ὦστε λάβε παρὰ τοῦ Ἀντωνίου τρῖμματα κίχρηματιον, καὶ μὲ ὀλίγον κάπνιζε τον κάθε ἡμέραν. Ἄν καὶ σὺ ἐταξίδευες, ἤθελες ἱατρευθῆς ἄνευ ἱατροῦ. λάβε παρὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ 20 γρόσια, διὰ τὴν αἰτίαν ὅπου ἔχω νὰ σοι εἰπῶ ὅταν αὐτοῦ ἔλθῃ. Ἐνα δεῦτερο ἀπόσπασμα, ποὺ δηλώνεται ἐπίσης μὲ ἀποσιωπητικά, παραλείπεται στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς (μετὰ τὸ διὰ τοῦ Ἀντωνίου, στ. 25): *Ἐλπίζω ὅτι καὶ ἡ ἀδελφὴ σου ἐπανδρεῖθῃ ὡς μοι ἔγραφεν ὁ πατὴρ σου, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπεθύμεις. ἀσπασμονὸς εἰς τὰς ἀδελφάς σου καὶ εἰς τὴν μητέρα σου.**

ρίλλου ΣΤ', ό όποϊος διαδέχτηκε τόν 'Ιερεμία Δ' τόν Μάρτιο τοῦ 1813.²⁷

Μέ τήν παρουσία τοῦ Βενιαμίν στήν Κωνσταντινούπολη τό 1813 συνδέεται καί τό τρίτο ἐνθύμημα, πού ἀναφέρεται στήν πρόσκλησή του ἀπό τό Πατριαρχεῖο νά ἀναλάβει τή διεύθυνση τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς (τῆς σχολῆς τοῦ Κουρούτσεσμε). Ἡ πρόσκλησή του αὐτή εἶναι γνωστή ἀπό σύγχρονες πηγές.²⁸ Ὅσο γιά τόν ὄρο πού φέρεται νά ἔθεσε ό Βενιαμίν προκειμένου νά ἀποδεχτεῖ τήν πρόσκληση —νά ὑπάρχει, δηλαδή, ἰσότιμη ἀντιμετώπιση τῶν πλούσιων καί τῶν φτωχῶν μαθητῶν— αὐτός μνημονεύεται τό 1889 ἀπό τόν Γεδεών,²⁹ ό όποϊος ἀντλεῖ προφανῶς τήν πληροφορία ἀπό τό σχετικό ἐνθύμημα τοῦ Νεόφυτου. Παραμένει ὡστόσο ἄδηλο ἂν τά πράγματα ἔγιναν ἔτσι ἢ ἂν ό ὄρος τοῦ Βενιαμίν, τόν όποϊο φέρονται νά ἀπέρριψαν οἱ ἄρχοντες, δέν ἦταν παρά ἕνας μύθος πού κατασκευάστηκε γιά νά ἐρμηνευτεῖ ἡ ἄρνησή του νά ἀναλάβει τή σχολή. Ἄς σημειωθεῖ, πάντως, ὅτι ό ὄρος τοῦ Βενιαμίν παραπέμπει σέ μιᾶ πραγματική κατάσταση: στά προνόμια πού, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπολάμβαναν στή σχολή τοῦ Κουρούτσεσμε οἱ μαθητές ἀπό ἀνώτερες κοινωνικές τά-

27. Μέ βάση τά παραπάνω θά πρέπει νά ἀποκατασταθεῖ ἡ σύγχυση πού ὑπάρχει ἕως καί σήμερα στίς βιογραφίες τοῦ Βενιαμίν σχετικά μέ τίς μετακινήσεις του, πού ὀφείλεται στό ὅτι δέν προσέχτηκε τό παραπάνω δημοσίευμα τοῦ Δημαρᾶ. Οἱ βιογράφοι τοῦ Βενιαμίν, προσπαθώντας νά συνδυάσουν τή μαρτυρία τοῦ Σαλτέλη ὅτι ό Βενιαμίν ἦταν στήν Κωνσταντινούπολη τόν Μάιο ἢ Ἰούνιο τοῦ 1812 μέ τό γεγονός ὅτι ό ἴδιος τόν Ἰούλιο τοῦ 1812, ὅπως ξέρομε ἀπό δύο ἄλλες ἐπιστολές του (Γ. Ἀριστείδης, *Βενιαμίν ό Λέσβιος*, ὁ.π., 103-105), βρισκόταν στή Μυτιλήνη, ἀναφέρουν ὅτι μετά τήν παραίτησή του ἀπό τή σχολή τῶν Κυδωνιῶν πῆγε πρῶτα στήν Κωνσταντινούπολη, μετά στή Μυτιλήνη ὅπου προσπάθησε νά ἀνοίξει σχολεῖο καί κατόπιν πάλι στήν Κωνσταντινούπολη. Στήν πραγματικότητα ὁμως φαίνεται ὅτι μετά τήν παραίτησή του ἀπό τή σχολή τῶν Κυδωνιῶν πῆγε στή Μυτιλήνη καί κατόπιν στήν Κωνσταντινούπολη (πβ. Εὐστ. Γεωργιάδης, *Τά Λεσβιακά*, ὁ.π., σ. 292). Σχετικά μέ τή διόρθωση Δημαρᾶ ἄς σημειωθεῖ ὅτι ό Γ. Βαλέτας δημοσιεύει τό 1974 σέ ἄρθρο του στά *Αἰολικά Γράμματα* (τχ. 22, Ἰούλ.-Αὐγ. 1974, σ. 285-286) τήν ἐπιστολή τοῦ Βενιαμίν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη μέ τή χρονολογία πού δίνει ό Βογιατζίδης (1812), ἐνώ μερικά χρόνια ἀργότερα πού ξαναδημοσιεύει τό ἄρθρο διορθώνει, μέ βάση τόν Δημαρᾶ, τή χρονολογία τῆς ἐπιστολῆς σέ 1813, χωρίς ὁμως νά προσαρμόζει στό νέο αὐτό δεδομένο τά σχετικά μέ τίς μετακινήσεις τοῦ Βενιαμίν (*Βενιαμικά*, ὁ.π., σ. 273, 278, 315-317, πβ. σ. 385). Βλ. καί Ἰωάν. Μουτζούρης, *Βενιαμίν ό Λέσβιος. Οἱ κατήγοροι τῶν ἰδεῶν του καί ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία*, Ἀθήνα 1982, σ. 171-173, ὅπου, ἀπό παρανόηση σχετικῆς ἀναφορᾶς στόν *Λόγιο Ἐρμηῖ*, ό Βενιαμίν ἐμφανίζεται νά πηγαίνει στήν Κωνσταντινούπολη ὄχι μόνο τόν Μάιο ἢ Ἰούνιο τοῦ 1812 ἀλλά καί πρωτότερα, τόν Φεβρουάριο τοῦ ἴδιου ἔτους.

28. Μνημονεύεται ἀπό τόν ἴδιον τόν Βενιαμίν στή γνωστή ἐπιστολή του ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη (Ι. Βογιατζίδης, «Νεοελληνικά ἀνέκδοτα», ὁ.π., σ. 21)· βλ. καί *Ἐρμηῖς ό Λόγιος*, 1813, σ. 115 καί 1816, σ. 323.

29. Μ. Ι. Γεδεών, «Ἡ πνευματική κίνησις τοῦ Γένους ἡμῶν κατά τά πρῶτα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔτη», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια* 9 (1889) 376 (= Μαουηλ Ι. Γεδεών, *Ἡ πνευματική κίνησις τοῦ Γένους κατά τόν ΙΗ' καί ΙΘ' αἰῶνα*, ἐκδοτική ἐπιμέλεια Ἀλκης Ἀγγελῶ - Φίλιππος Ἡλιοῦ, Ἀθήνα, Ἐρμηῖς, 1976, σ. 238).

ξεις.³⁰ Στο ίδιο ένθυμημα υπάρχει και η πληροφορία ότι στη θέση του Βενιαμίν προσκλήθηκε ο συνδιδάσκαλός του στις Κυδωνίες Γρηγόριος Σαράφης, κάτι που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ο τελευταίος κλήθηκε να διδάξει στην Κωνσταντινούπολη αρκετά αργότερα (1820) και κάτω από διαφορετικές συνθήκες.³¹ Πιθανότατα πρόκειται για παραθύημα.

Ός προς την απομάκρυνση του Βενιαμίν από τη σχολή του Βουκουρεστίου, που έγινε τον Οκτώβριο του 1818, τα πράγματα είναι σήμερα αρκετά ξεκαθαρισμένα. Στο σχετικό ένθυμμά του ο Νεόφυτος δίνει ένα γενικό περίγραμμα της κρίσης που οδήγησε στη δίωξη του Βενιαμίν από τη Βλαχία αλλά με τρόπο κάπως απλουστευτικό, καθώς ανάγει το ζήτημα αποκλειστικά στις γλωσσικές αντιθέσεις της εποχής. «Όσο για το πέμπτο ένθυμημα, που αναφέρεται στις τελευταίες στιγμές του Βενιαμίν, αυτό τοποθετείται στο Ναύπλιο, όπου πέθανε ο Βενιαμίν τον Αύγουστο του 1824, «άσθενήσας από την (...) επίκρατοῦσαν ἐπιδημικὴν νόσον».³²

Τό ενδιαφέρον τῶν ἐνθυμημάτων ὅμως ἐγκείται ὄχι τόσο στίς πληροφορίες, σωστές ἢ λανθασμένες, που περιέχουν, ὅσο στο γεγονός ότι διασώζουν κάτι από τη μορφή και τον χαρακτήρα του Βενιαμίν, ἔτσι ὅπως διατηρήθηκαν στη μνήμη ἑνός ἀνθρώπου που τὸν εἶδε ἢ ἄκουσε νὰ μιλοῦν γι' αὐτόν. Φυσικά, ὁ Βενιαμίν δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους που μποροῦσαν νὰ περάσουν ἀπαράτηρητοι. Δάσκαλος καὶ λόγιος πολὺ πάνω ἀπὸ τὸν μέσο ὄρο τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀγωνιστὴς στὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21, ὁ Βενιαμίν ἐγίνε ἰδιαιτέρα γνωστός γιὰ τίς νεωτερικὲς ἰδέες του, που σκανδάλισαν μὲ τὸν αἰρετικὸ χαρακτήρα τους τοὺς συγκαιρινούς του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἀψὺ καὶ μονοκόμματο χαρακτήρα του, τὴν τόλμη καὶ τὴν παρρησία του. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ στοιχεῖα ἦταν ἐκεῖνα ἀκριβῶς που διατηρήθηκαν περισσότερο στὴ μνήμη τῶν συγχρόνων του. «Ὅπως παραδίδει ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους βιογράφους τοῦ Βενιαμίν, «οἱ λόγοι αὐτοῦ ἦσαν κεραυνοὶ εἰς τὰ ἀκοὰς τῶν ἀκροατῶν».³³ Ὁξὺς καὶ θυμόσοφος, «ἀπότομος πολλακίς εἰς τὰς ἀπαντήσεις του καὶ ἐνίοτε πικρός»,³⁴ «εὐτράπελος λίαν... καὶ σφόδρα τολμηρός»,³⁵ «ἐφείλκυε τοὺς προσομιλοῦντας αὐτῶ καὶ ἔτερπεν ἀνα-

30. Ρ. Ἀργυροπούλου, ὁ.π., σ. 65.

31. [Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης], «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ», *Ξενοφάνης* 2 (1904-5) 421-424· Γ. Βογιατζίδης, «Νεοελληνικὰ ἀνέκδοτα», ὁ.π., σ. 22-26.

32. *Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου*, ἀρ. 50, 5 Σεπτ. 1824.

33. Εὐστ. Γεωργιάδης, *Τὰ Λεσβιακά*, ὁ.π., σ. 292.

34. Γ. Ἀριστείδης Πάππης, *Συμπλήρωμα εἰς τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1880 ἐκδοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ βιογραφίαν Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου*, Ἀθήνα 1889, σ. 7.

35. Χαρίκλεια Σταυράκη, *Αἱ Κυδωνίαι πρὸ τοῦ 1821 κατὰ τὸν Κύριον Μ. Δ. Ραφφενέλον*, Σμύρνη 1861, σ. 47.

μιγνύων ἐν ταῖς συνδιαλέξεσι τὸ ἀστεῖον μετὰ τοῦ σπουδαίου». ³⁶ Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ δὲν φαίνεται νὰ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα: τὰ ἀναγνωρίζει κανεὶς στὰ κείμενα τοῦ Βενιαμίν ³⁷ ἀλλὰ καὶ στὴ στάση καὶ τὴ συμπεριφορά του, ἰδιαιτέρα στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821. Ἀπὸ τὰ χρόνια ἀκριβῶς αὐτὰ ἔχουν ἀποθησαυριστεῖ ἀρκετὰ «ἀνεκδότα», στὰ ὁποῖα ἐξαιρεται ἡ θυμοσοφία καὶ ἡ ἀψύτητα τοῦ λέσβιου λογίου. ³⁸

Στὴ σειρά τῶν «ἀνεκδότων» γιὰ τὸν Βενιαμίν ἐντάσσονται καὶ τὰ πέντε ἐνθυμήματα, τὰ ὁποῖα ὁ Νεόφυτος διατήρησε στὴ μνήμη του ὡς τὸ 1868. Στὰ ἐνθυμήματα αὐτὰ ἀποτυπώνεται μὲ ἐνάργεια ἢ μορφή τοῦ λέσβιου λογίου. Ἐκεῖνο ποὺ διέσωσε περισσότερο στὴ μνήμη του ὁ Νεόφυτος ἦταν τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Βενιαμίν. Πενήντα πέντε χρόνων περίπου τὸ 1813, ὁ Βενιαμίν ἐμφανίζεται νὰ ἔχει τὸ ἓνα μάτι κλειστὸ —ἀποτέλεσμα τοῦ καταρράχτη ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔπασχε ἀπὸ παλιὰ ³⁹— νὰ εἶναι ντυμένος μὲ φτωχικά, «ρυπαρὰ» ράσα, νὰ φορᾷ παπούτσια σχεδὸν φθαρμένα καὶ νὰ κρατᾷ στὰ χέρια του κομπολόι. ⁴⁰ Ἡ ἐμφάνιση αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἦταν περιεργὴ καὶ ἀσυνήθιστη γιὰ ἓναν λόγιό τῆς σειρᾶς του —καὶ αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ ἐντύπωση τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸν εἶδαν στὴν Κωνσταντινούπολη— ὁ ἴδιος ὅμως δὲν εἶχε κανένα πρόβλημα νὰ παρουσιαστεῖ ἔτσι μπροστὰ στὸν πατριάρχη, ὅπως καὶ στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μεγάλου Διερμηνέα τῆς Πύλης λίγο ἀργότερα. Βέβαια, ἡ φτωχικὴ ἐμφάνιση τοῦ Βενιαμίν θὰ γίνεῖ ἀφορμὴ ἐνὸς δυσάρεστου συμβάντος, καθὼς ὁ γραμματέας τοῦ Μεγάλου Διερμηνέα θὰ τὸν θεωρήσει ζητιάνο καὶ θὰ τὸν διώξει, ξυλοκοπώντας τον. Ἐπεισόδια σὰν αὐτὸ ὅμως ἦταν χωρὶς σημασία γιὰ

36. Γ. Ἀριστείδης, *Βενιαμίν ὁ Λέσβιος*, ὁ.π., σ. 38-39.

37. Βλ. γιὰ παράδειγμα τὸν λόγο ποὺ ἐκφώνησε ὁ Βενιαμίν στὸ Βουκουρέστι τὸ 1818, ὅπου καυτηριάζει τὴν ἀδιαφορία τῶν κατοίκων τῆς Βλαχίας γιὰ τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὸ εὐαγγελικὸ κήρυγμα· οἱ σχετικὲς ἀπόψεις του λογοκρίθηκαν κατὰ τὴ δημοσίευση τοῦ λόγου στὸν *Λόγιο Ἑρμῆ*, 1818, σ. 200-209 (τὸ πλῆρες κείμενο τοῦ λόγου δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Γ. Ἀριστείδη, *Βενιαμίν ὁ Λέσβιος*, ὁ.π., σ. 53-54).

38. Βλ. Ἰωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, τ. Δ', Ἀθήνα 1861, σ. 351, 524· «Περὶ Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου», ὁ.π., σ. 88, 90· Νικόλαος Δραγούμης, *Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις*, τ. Α', Ἀθήνα, Ἑρμῆς, 1973, σ. 28· Γ. Ἀριστείδης, *Βενιαμίν ὁ Λέσβιος*, ὁ.π., σ. 33-40, 109· Γ. Ἀριστείδης Πάππης, *Συμπλήρωμα*, ὁ.π., σ. 7-8· Εὐστ. Γεωργιάδης, *Τὰ Λεσβιακά*, ὁ.π., σ. 293.

39. Ὡς «μύωπα», μὲ «ἠμίκλειστον τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμὸν» τὸν παρουσιάζει καὶ ὁ Μ. Χουρμούζης (Γ. Ἀριστείδης Πάππης, ὁ.π., σ. 7, 13). Βλ. ἐπίσης Α. Μοσχίδης, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείσεως. Περὶ τῆς ἐν Κυδωνίαις Σχολῆς (1800-1821) καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς καὶ τοῦ Γένους διδασκάλων», *Ἡ Νέα Ζωὴ* 3 (1906) 623, 624.

40. Πβ. Γ. Ἀριστείδης, *Βενιαμίν ὁ Λέσβιος*, ὁ.π., σ. 38: «λιτὸς τὴν δίαίταν καὶ τὴν περιβολὴν, ὥστε ἐπὶ πολλὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη τὸ αὐτὸ ἔφερε ράσον καὶ οὐδέποτε περιεβλήθη περικνημίδας διδάσκων ἐν Κυδωνίαις». Τελικὰ, ἡ ἀληθινὴ μορφή τοῦ Βενιαμίν μᾶς διαφεύγει, ἀφοῦ δὲν ἔχει σωθεῖ καμιά εἰκόνα του· μὴ φανταστικὴ ἀπεικόνισή του, σχεδιασμένη στὴν ἐποχὴ μας, δημοσιεύεται στὰ *Βενιαμικά* τοῦ Βαλέτα, ὁ.π., σ. 16.

τὸν φιλόσοφο Βενιαμὴν, ἄνθρωπο μὲ σαφὴ συνείδηση τῆς πνευματικῆς του ἀξίας, τὴν ὁποία τοῦ ἀναγνώριζαν ἐξάλλου καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἰθύνουσας τάξης τῆς Κωνσταντινούπολης (χαρακτηριστικά, ὁ Μεγάλος Διερμηνέας τοῦ ἀσπάζεται τὸ χέρι καὶ τοῦ ζητάει συγγνώμη γιὰ τὸ δυσάρεστο ἐπεισόδιο, ἐνῶ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία τοῦ προτείνει τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς τοῦ Κουρούτσεσμε).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Βενιαμὴν, στὴ μνήμη τοῦ Νεόφυτου χαράχτηκε ἐξίσου ἔντονα καὶ τὸ ἐπεισόδιο στὸ Πατριαρχεῖο, ὅπου ὁ Βενιαμὴν («ἐκσφενδονίζει») στὰ πόδια τοῦ πατριάρχου τὶς «ἐμβάδες» ποὺ αὐτὸς τοῦ εἶχε χαρίσει καὶ τοῦ ζητάει «δύο τρεῖς ἑτάκους, ὅπου νὰ μοὶ φέρουν αὐτὰς ἂν καὶ ἄλλοτε ἐκσφενδονισθῶσι τόσον μακράν». Ἐνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν τὸ ἐπεισόδιο ἔγινε ἔτσι ποὺ περιγράφεται καὶ ἀπὸ τὴ σημασία ποὺ εἶχε ἡ πράξη αὐτῆ τοῦ Βενιαμὴν (κατὰ τὸ ἐνθύμημα, ὁ Βενιαμὴν αἴσως ἤθελε νὰ ἐμπαίξῃ διὰ τούτου τὸ ἔθος τινῶν ἀρχιερέων τοῦ νὰ σύρουν ὅπισθεν αὐτῶν τρεῖς καὶ τέσσαρας διακόνους), ἀσφαλῶς ὅμως θὰ θεωρήθηκε σκάνδαλο καὶ ἀσέβεια ἀπέναντι στὸν πατριάρχη καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία.

Ὡς σκάνδαλο ἐπίσης θὰ χαράχτηκε στὴ μνήμη τῶν συγχρόνων καὶ ἡ «αἰρετικὴ» στάση τοῦ Βενιαμὴν λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του, ὅπως περιγράφεται στὸ τελευταῖο ἐνθύμημα. Χριστιανὸς ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα φιλόσοφος, ὁ Βενιαμὴν ἐμφανίζεται νὰ ἔχει μιὰ ἀντίληψη τοῦ θεοῦ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν κρατούσα. Δὲν ἀναγνωρίζει τοὺς μεσάζοντες τοῦ θεοῦ καὶ δὲν δέχεται τὶς καθιερωμένες ἱεροτελεστίας· κριτὴ του θεωρεῖ μόνο τὸν θεό, «τὴν αἰτίαν τῶν αἰτιῶν», καὶ σ' αὐτὸν ἀποκλειστικά δίνει λόγο στὶς τελευταῖες στιγμὲς του. Στὰ χαρακτηριστικά αὐτὰ τοῦ Βενιαμὴν ἂς προσθέσουμε καὶ μιὰ αἴσθηση δικαίου ποὺ τοῦ ἀποδίδεται καὶ ἡ ὁποία τὸν κάνει νὰ ἀρνηθεῖ τὴν πρόταση τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς τοῦ Κουρούτσεσμε.

Τὰ παραπάνω ἐνθυμήματα ὁ Γεδεὼν δὲν τὰ σχολιάζει. Τὰ κοινοποιεῖ ἀπλῶς στὸν Σοφ. Οἰκονόμο, θεωρώντας ὅτι μποροῦσαν νὰ φωτίσουν κάποιες ὀψεις τῆς προσωπικότητας τοῦ Βενιαμὴν. Ἡ ἄποψη τοῦ Οἰκονόμου ἦταν ὅμως διαφορετικὴ. Ἀμέσως μόλις τὰ ἔλαβε ἔσπευσε νὰ ἀπαντήσῃ στὸν Γεδεὼν μὲ ἓνα ἐκτενὲς γράμμα, στὸ ὁποῖο ἀμφισβητεῖ εὐθέως τὴν ἀξιοπιστία τῶν ἐνθυμήσεων τοῦ ἀγιοταφίτη κληρικοῦ.⁴¹ Τὰ «ἱστορούμενα», γράφει στὸν Γεδεὼν, «ἔδοξάν μοι λίαν ἀφελῆ καὶ ἐνέχοντα πολλὰ τὰ ἀντιπίπτοντα». Σχετικὰ μὲ τὸ πρῶτο ἐνθύμημα, παρατηρεῖ ὅτι ἡ φιλότιμη στάση τοῦ Κυρίλλου ἀπέναντι στὸν Βενιαμὴν δείχνει τὸ «φιλότιμον ἦθος» τοῦ πατριάρχου, ὁ ὁποῖος τιμοῦσε τοὺς λογίους τοῦ γένους. Θεωρεῖ ἀπίθανο ὅμως ὁ Βενιαμὴν νὰ «ἐκσφενδόνισε» τὶς «ἐμβάδες» στὰ πόδια τοῦ πατριάρχου· μόνο ἓνας «παράφρων», σχολιάζει, θὰ τὸ ἔκανε αὐτό, καὶ τέτοιος δὲν ἦταν ὁ Βενιαμὴν. Πιο πιθανὴ θεωρεῖ τὴν ἐκδοχὴ νὰ εἶπε ὁ Βενιαμὴν στὸν πατριάρχη «χαριεντιζόμενος», ἢ καὶ γιὰ νὰ

41. Ἄρχεο Οἰκονόμων, φάκ. XV, 22 Δεκ. 1869, φ. 186β-188α.

σαρκάσει την «δοξοκομπία» τῶν ἀρχιερέων, ὅτι οἱ ἐμβάδες τοῦ φεύγουν ἀπὸ τὰ πόδια καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ τοῦ δώσει καὶ διακόνους γιὰ νὰ τοῦ τῆς μαζεύουν.

Ἄπορρίπτει ἐπίσης ὁ Σοφ. Οἰκονόμος καὶ τὸ βίαιο ἐπεισόδιο στὸ σπίτι τοῦ Μεγάλου Διερμηνέα, ἀρνούμενος νὰ δεχτεῖ ὅτι αὐτὸς μοροῦσε νὰ ἔχει ἕναν τόσο «βάρβαρο» καὶ «ἀπάνθρωπο» γραμματέα ὥστε νὰ ξυλοκοπήσει τὸν Βενιαμίν. Ἄντὶ τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς κατασκευάζει μιὰ ἄλλη πιδὸ λογικοφανή: ὅτι οἱ ὑπηρετές τοῦ Μεγάλου Διερμηνέα (καὶ ὄχι ὁ γραμματέας του), βλέποντας ἕναν ἄγνωστο ἄνθρωπο μὲ «ἀπέριττον» καὶ «ἄκομψον» ἔνδυμα νὰ μπαίνει στὴ βιβλιοθήκη, ὅπου ὑπῆρχαν βιβλία καὶ ἔγγραφα, κάλεσαν μὲ κραυγὲς τὸν γραμματέα του καὶ αὐτὸς «δρομαῖος εἰσελθὼν εἰς τὸ γραφεῖον ἐκ τῶν φωνῶν καὶ ὑπολαβὼν αὐτὸν ἀπροσέκτως ὡς παράτολμον ἀπέβαλεν αὐτὸν ἐλέγχων, οὐχὶ δὲ καὶ ξυλοκοπῶν!». Τέτοια παραδείγματα παραγνώρισης ἐνὸς προσώπου, προσθέτει ὁ Οἰκονόμος, ἔχουμε πολλά, παλαιὰ καὶ νεότερα.

Ὑπὸ ἀμφισβήτηση θέτει ὁ Σοφ. Οἰκονόμος καὶ τὸ τέταρτο ἐπεισόδιο, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Βενιαμίν ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι.⁴² Χαρακτηρίζει ψευδῆ τὰ ἱστορούμενα ἀπὸ τὸν Νεόφυτο καὶ παραθέτει μιὰ ἄλλη ἐκδοχὴ τῶν γεγονότων, ὅπως τοῦ τὴν εἶχε ἀφηγηθεῖ ἕνας ἀξιόπιστος μάρτυρας, ποῦ βρισκόταν τότε στὸ Βουκουρέστι. Κατὰ τὴ μαρτυρία αὐτή, ὁ ἡγεμόνας Ἰωάννης Καρατζᾶς (1812-1818) «οὐκ ἠγάπα τὸν Νεόφυτον Δούκαν σχολαρχοῦντα καὶ διδάσκοντα ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Βουκουρεστίου καὶ πως περιεφρόνει τὸν ἄνδρα», γι' αὐτὸ προσκάλεσε ὡς ἀρχιδιδάσκαλο τὸν Βενιαμίν. Ἄλλὰ ὁ Γρηγόριος Βραγκοβάνος, «ἀνὴρ ἐμβριθῆς, ἄκρως ἐλληνιστῆς, ὡς μαθητεύσας παρὰ τῷ περιπύστῳ Λάμπρῳ καὶ φιλῶν τὸν Δούκαν, ἀντιπολιτευόμενος πρὸς τὸν τρόπον τοῦ Καρατσᾶ, παρεκάλεσε τὸν διδάσκαλον Δούκαν ἵνα μὴ συνιδάσκη μετὰ τοῦ Βενιαμίν, ἀλλὰ διατρίβῃ παρ' αὐτῷ, δὸς δωμάτια ἠὺς ἐπιπεσμένα ἐν τῷ ἰδίῳ παλατίῳ. Ὅτε δὲ ἔφυγεν ὁ Καρατσᾶς (τῇ 30 Ὀκτωβρ. 1818) ἐκ τοῦ Βουκουρεστίου, ἀμέσως ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπεῖαν τῆς ἡγεμονίας ὁ Γρ. Βραγκοβάνος, ὅστις ἐκδικούμενος τὴν πρὸς τὸν Δούκαν περιφρόνησιν τοῦ φυγόντος ἡγεμόνος διέταξεν αὐθημερὸν στρατιώτας ἀλβανούς, ἐκτελοῦντας τὰ παρὰ τῆς Ἀστυνομίας διακελευόμενα, ἵνα μεταβάντες εἰς τὴν Σχολὴν συλλάβωσι τὸν διδάσκαλον καὶ ἀπαγάγωσιν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Δακίας». Οἱ στρατιῶτες, συνεχίζει, πῆγαν στὴ σχολή, δὲν βρῆκαν ὅμως τὸν Βενιαμίν, καὶ ἔμειναν ἐκεῖ περιμένοντάς τον νὰ ἐπιστρέψῃ. «Μαθητῆς δὲ ἀκούσας τὰ γενόμενα περιέδραμεν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν ζητῶν τὸν διδάσκαλον. Καὶ εὗρών αὐτὸν δηλοποιεῖ τὸν κίνδυνον. Ὁ δὲ Βενιαμίν κατέφυγεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ βαρῶνου Σακελλαρίου, ὅστις ἦν ὑπήκοος αὐστριακός. Οὗτος δὲ σχέσεις ἔχων μετὰ τοῦ αὐστριακοῦ προξένου, ἐζήτησε τὴ μεσιτεῖαν τοῦ προξένου παρὰ τῷ Βραγκοβάνῳ, ἵνα μὴ οὕτω βιαίως ὁ Βενιαμίν ἀποπεμφθῇ τῶν ὁρίων, ἀλλὰ δοθῇ αὐτῷ προθεσμία μικρὰ πρὸς ἀνα-

42. Βλ. γι' αὐτὸ Ρ. Ἀργυροπούλου, *ὁ.π.*, σ. 72-76.

χώρησιν. Καί τούτου γενομένου, ἀπῆλθεν ὁ Βενιαμίν μετὰ τινας ἡμέρας εἰς Ἰάσιον». Ὅλα αὐτά, γράφει ὁ Οἰκονόμος στὸν Γεδεών, δὲν τὰ περιέλαβε στὴ βιογραφία τοῦ Βενιαμίν πού τοῦ ἔστειλε, «χάριν τῆς μνήμης τοῦ διδασκάλου».

Ὡς πρὸς τὸ πέμπτο ἐνθύμημα, τέλος, ὁ Σοφ. Οἰκονόμος θεωρεῖ ἀπίθανο νὰ εἶπε ὁ Βενιαμίν στὶς τελευταῖες του στιγμὲς τὰ λόγια: «ᾧ αἰτία τῶν αἰτιῶν ἐλέησόν με». Ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ εἶπε, γράφει, αὐτὸ θὰ τὸ ἔκανε σὲ κατάστασι παραληρημάτος λόγω τοῦ τύφου ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶχε προσβληθεῖ. «Ὡστε ὁ μακαρίτης διδάσκαλος οὐκ ἦν ἐν φρεσὶν ὅτε εἶπε ταῦτα, εἶπερ εἶπε». Ὅσο γιὰ τὴν ἄρνησι τοῦ Βενιαμίν νὰ ἐξομολογηθεῖ, ὁ Σοφ. Οἰκονόμος διαπιστώνει ἐδῶ μιὰ ἀντίφασι: «Μόνος ὁ μὴ χριστιανὸς φιλόσοφος ἀρνεῖται τὴν ἐξομολόγησιν. Αὐτὸς δὲ λέγων ἑαυτὸν χριστιανὸν φιλόσοφον καὶ μὴ θέλων ἓνα ἐξομολογηθῆ πρὸς ἄνθρωπον, παρίσταται ὡς ἄλλος τις διαμαρτυρούμενος». Ὅπως καὶ νὰ ἔχουν ὅμως τὰ πράγματα, γράφει ὁ Σοφ. Οἰκονόμος, ἐπεισόδια σὰν αὐτὸ εἶναι καλύτερα νὰ ἀποσιωπῶνται. Συμβουλεύει, λοιπόν, τὸν Γεδεών: «Διὰ τοῦτο τὸ τοιοῦτο οὐδόλως καταγραπτέον ἐν ᾧ συντάττετε βίῳ, ὡς μέλλον δοῦναι ἀφορμὴν πρὸς διασυρμὸν τῆς μνήμης τοῦ διδασκάλου καὶ σκανδαλίσει καὶ τινας τῶν ἤδη περὶ τὰ θρησκευτικὰ φρονήματα ἐλευθεριαζόντων νέων. Εἰσὶ γάρ, ἔμοι γε δοκεῖ, καὶ παρασιωπητέα τοῖς βιογράφοις, ὅσα μὴ παραβλάπτοντα τὸν ἀληθῆ τοῦ ἱστορουμένου χαρακτῆρα, ὅταν σιγηθῶσιν, ἐκτιθέμενα ὅμως τῇ τοῦ Χάμ κακοζηλία ἐνόχους ἂν καταδείξειαν τοὺς γράφοντας ἀπογόνους».

Οἱ παρατηρήσεις τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου στὰ ἐνθυμήματα τοῦ Νεόφυτου εἶναι ἀποκαλυπτικὲς τῶν ἱστοριογραφικῶν του ἀντιλήψεων. Συγγραφέας ἱστορικῶν πονημάτων καὶ ἐκδότης κειμένων, ὁ Οἰκονόμος ἀντιμετωπίζει μὲ δικαιολογημένη, βέβαια, δυσπιστία τὶς προφορικὲς παραδόσεις. Δὲν τὶς θεωρεῖ ἀξιόπιστη ἱστορικὴ ὕλη καὶ πιστεύει ὅτι ἡ χρῆσι τους πρέπει νὰ γίνεταί μετὰ ἀπὸ κριτικὸ ἔλεγχον. Τὸ πρόβλημα ὅμως γιὰ τὸν Οἰκονόμο δὲν ἔγκειται μόνο στὴν ἀξιόπιστία τῶν παραδόσεων ἀλλὰ καὶ στὸ περιεχόμενό τους. Ὁ ἱστορικὸς καὶ μάλιστα ὁ βιογράφος δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῖ κάθε εἶδος πληροφορίας, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ ἂν αὐτὲς εἶναι θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς γιὰ τὸν βιογραφούμενο. Ἀντίθετα, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀκολουθεῖ, «χάριν τῆς μνήμης» καὶ τῆς ὑπόληψης τῶν βιογραφουμένων, ἓνα κώδικα ἠθικῆς δεοντολογίας πού ἐπιβάλλει ἀκόμη καὶ τὴν ἀποσιώπησι μαρτυριῶν μὲ ἐπιλήψιμο χαρακτῆρα γιὰ τὸν βιογραφούμενο. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν βιογραφουμένων, ὁ Οἰκονόμος ἔχει στὸν νοῦ του καὶ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ γι' αὐτὸ ἐνδιαφέρεται πρωτίστως. Μιὰ βιογραφία δὲν εἶναι ἓνα οὐδέτερο ἱστορικὸ κείμενο· εἶναι ἓνα ἀνάγνωσμα πού λειτουργεῖ στὸ παρὸν καὶ πρέπει νὰ δίνει στοὺς ἀναγνώστες καλὰ παραδείγματα· νὰ διδάσκει, νὰ φρονηματίζει καὶ νὰ καθοδηγεῖ στὶς ἀρχὲς τῆς παραδοσιακῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Κάθε τί, ἐπομένως, πού μπορεῖ νὰ «σκανδαλίσει» τὸ κοινὸ, καλύτερα νὰ ἀποσιωπᾶται. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ ὁ ἴδιος στὴ βιογραφία τοῦ Βενιαμίν πού ἔστειλε στὸν Γεδεών, ἀποσιωπώντας

τὸ περιστατικὸ σχετικὰ μὲ τὴν ἀποπομπὴ τοῦ Βενιαμὶν ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι: ἓνας καταξιομένους «διδάσκαλος τοῦ γένους» δὲν μπορούσε νὰ ἐμφανίζεται ὡς καταζητούμενος ἀπὸ τὴν ἀστυνομία τῆς Βλαχίας καὶ ἀποπεμπόμενος ἀπὸ τὴ χώρα. Ἐξίσου ἀνάρμοστο ἦταν καὶ τὸ νὰ ἐμφανίζονται μαθητές του νὰ πρωτοστατοῦν σὲ βίαια ἐπεισόδια, ὅπως ἤθελε τὸ σχετικὸ ἐνθύμημα τοῦ Νεόφυτου. Ἡ δημοσιοποίηση τέτοιου εἴδους περιστατικῶν, ὅπως καὶ τῆς θρυλούμενης θρησκευτικῆς ἀνορθοδοξίας τοῦ Βενιαμίν, μπορούσε, κατὰ τὴν ἀντίληψή τοῦ Οἰκονόμου, νὰ ἀποβεῖ βλαπτικὴ γιὰ τὰ ἔθνη τῆς νεολαίας τῆς ἐποχῆς του.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο ὁ Σοφ. Οἰκονόμος ἀντιμετώπισε καὶ ἓνα ἄλλο κείμενο γιὰ τὸν Βενιαμίν πού τοῦ ἔστειλε ὁ Γεδεών. Ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ὁ τελευταῖος μαζί μὲ τὰ ἐνθυμήματα τοῦ Νεόφυτου εἶχε ὑποσχεθεῖ νὰ στείλει στὸν Οἰκονόμο καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ μιὰ ἀνέκδοτη βιογραφία τοῦ Βενιαμίν. Τελικὰ θεώρησε προτιμότερο νὰ τοῦ στείλει, στὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 1869, ὀλόκληρη τὴ βιογραφία, ἣ ὅποια ἔφερε τὸν τίτλο «Ἐπιτάφιος Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ αἰοδίμου ἱεροδιδ. Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου». ⁴³ Στὴ συνοδευτικὴ ἐπιστολὴ ὁ Γεδεών πληροφορεῖ τὸν Οἰκονόμο ὅτι ὁ «Ἐπιτάφιος Λόγος» εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ ἓνα σπουδαστὴ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ὅτι περιέχει πολλὰ «τῆ ὑμετέρᾳ καὶ ἡμετέρᾳ πληροφορίᾳ ἀντιπίπτοντα, ἀλλ' ὅμως ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ στιγμῇ παριστᾷ τὸν Βενιαμίν τῶν ἀχράντων μυστηρίων μεταλαμβάνοντα, ὅπερ ἀρνεῖται ὁ Νεόφυτος». ⁴⁴

Ἡ ἀνάγνωση τοῦ «Ἐπιτάφιου» ἀπογοήτευσε καὶ πάλι τὸν Οἰκονόμο: ὁ «νομιζόμενος θησαυρὸς ἦν ἄνθρακες», γράφει στὸν Γεδεών. ⁴⁵ Κατὰ τὴ γνώμη του, δὲν ἦταν παρὰ ἓνα κακογραμμένο, «ἄκριτο» καὶ «ἄμουσο» ρητορικὸ γύμνασμα. Προσάπτει στὸν συντάκτη του ὅτι ὑπερεπαινεῖ τὸ ὕφος τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βενιαμίν καὶ μάλιστα τῆς *Μεταφυσικῆς* του (Βιέννη 1820), γιὰ τὴν ὅποια ὁ ἴδιος εἶχε τὴ χειρότερη γνώμη: «ἀναγνούς πρό τινων ἐνιαυτῶν [τῆς *Μεταφυσικῆς*]», γράφει ὁ Οἰκονόμος, «φέρω εἰσέτι τῇ μνήμῃ μου τὴν κακὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποίησέ μοι οὐ μόνον τὸ ἄχαρι καὶ ἀσαφὲς τῆς φράσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων καὶ ἐνοιῶν τὸ σφαλερὸν καὶ σόλοικον. Πολλαχοῦ δὲ σπουδάζει ἵνα ἀνασκευάσῃ γνώμας τινὰς τοῦ ὑψιπέτου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου. Ἄλλ' ὅμως ἐν τῇ ἀνασκευῇ καταδείκνυται ὁ καλὸς Βενιαμίν μὴτ' ἐγκρατῆς τῶν φιλοσοφικῶν θεωρημάτων καὶ κορύζης καὶ τύφου ὡς οὐκ ὄφελεν ἐμπλεως!».

Παράλληλα ὁ Οἰκονόμος διορθώνει καὶ κάποιες ἀνακρίβειες πού περιείχε, κατὰ τὴ γνώμη του, ὁ «Ἐπιτάφιος». Σχολιάζοντας τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Βε-

43. Ἀρχεῖο Οἰκονόμων, φάκ. XV, 6 Ἰαν. 1870, φ. 190α-β. Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ βρισκόταν στὸ Ἀρχεῖο Οἰκονόμων ἀλλὰ λανθάνει.

44. Ὁ.π., φάκ. XIII, ἀρ. 391, 31 Δεκ. 1869.

45. Ὁ.π., φάκ. XV, 6 Ἰαν. 1870, φ. 190α-191α.

νιαμίν τὸ 1821 βρισκόταν στὴ Σμύρνη —πληροφορία ποὺ εἶναι σωστή— γράφει ὅτι ὁ ἴδιος δὲν θυμᾶται κάτι τέτοιο. Πιθανολογεῖ ὅτι ὁ Βενιαμίν κατέβηκε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὴ Σμύρνη ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ πέρασε κατόπιν στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα. Ἐπισημαίνει ἐπίσης ὅτι κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Βενιαμίν δὲν ἔμεινε στὸ σπίτι τοῦ Μουρούζη, ὅπως γράφει ὁ συγγραφέας τοῦ «Ἐπιταφίου» —θέλοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ «νὰ ἐξυμνήσῃ» περισσότερο τὸν δάσκαλο— ἀλλὰ τοῦ Δεσύλλα.⁴⁶ Σχολιάζοντας, τέλος, τὴν ἐκδοχὴ ὅτι ὁ Βενιαμίν κοινώνησε πρὶν πεθάνει, ὑποστηρίζει ὅτι στὶς ἀντίξοες συνθῆκες ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὸ Ναύπλιο τὸ 1824, ἐξαιτίας τῶν καθημερινῶν θανάτων ἀπὸ τὴν ἐπιδημία καὶ τῆς ἀμνηχανίας «ἐκ τοῦ καταλαβόντος πάντας τοὺς κατοίκους τρόμου», θὰ ἦταν περιέργο ἂν κάποιος ἱερέας «ἐσπευσεν ἵνα μεταδώσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων τῷ ἐπὶ ψάθῃ κειμένῳ ἀπόρῳ Βενιαμίν».

Ἡ κριτικὴ τοῦ Οἰκονόμου στὶς προφορικές παραδόσεις γιὰ τὸν Βενιαμίν δὲν πέρασε ἀπαρατήρητη. Ὁ Γεδεὼν καὶ τὸ περιβάλλον του ἔλαβαν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν τὶς παρατηρήσεις του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ μιὰ βιογραφία τοῦ Βενιαμίν ποὺ συντάξε ἕνας νεαρὸς λόγιος τῆς Κωνσταντινούπολης, ὁ Ἐλευθέριος Θωμᾶ, καὶ δημοσίευσε τὸ 1876 στὸ περιοδικὸ *Κόριννα* τῆς Ζακύνθου.⁴⁷ Στενὸς φίλος τοῦ Γεδεὼν, ὁ Ἐλευθέριος Θωμᾶ εἶχε καὶ αὐτὸς ἱστοριοδιφικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ συμμετεῖχε στὶς συλλογικὲς καὶ ἐκδοτικὲς προσπάθειες τοῦ Γεδεὼν. Τὸ 1875 ἦταν γραμματέας τοῦ «Συλλόγου Μεσαιωνικῶν Σπουδῶν» ποὺ εἶχε ἰδρύσει ὁ Γεδεὼν,⁴⁸ ἐνῶ τὸν ἴδιο χρόνο ὑπογράφει μαζί μ' αὐτὸν προκήρυξη γιὰ τὴν ἐκδοση «Μεσαιωνικῆς Ἀνθολογίας».⁴⁹ Ὁ ἴδιος συνεργάζεται μὲ τὸν Γεδεὼν καὶ στὴν ἐφημ. *Πρωΐα* (1876). Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βιογραφία τοῦ Βενιαμίν, ὁ Ε. Θωμᾶ δημοσίευσε αὐτοτελεῶς μελέτες καὶ ἀρκετὰ ἄρθρα σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες.⁵⁰

46. *Ἐρμῆς ὁ Λόγιος*, 1816, σ. 16, 323· πβ. Εὐστ. Γεωργιάδης, *ἰ.π.*, σ. 292-293 καὶ Σοφ. Οἰκονόμος, «Περὶ Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου», *ἰ.π.*, σ. 87.

47. Ἐλευθέριος Θωμᾶ, «Ἡ ἐν Κυδωνίαις Ἑλλ. Σχολὴ καὶ Βενιαμίν ὁ Λέσβιος», *Κόριννα* Ζακύνθου, ἔτος Β', φυλλ. Η', Ὀκτώβριος 1876, σ. 122-126. Μετὰ τὸν τίτλο ἀκολουθεῖ ἡ ἀφιέρωση: «Σοφοκλεῖ Κ. τῷ ἐξ Οἰκονόμων ἐλάχιστον δεῖγμα εὐγνωμοσύνης». Τὸ ἄρθρο ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Γ. Βαλέτα στὸ βιβλίο του *Βενιαμικά*, *ἰ.π.*, σ. 50-57, ὅπου ὅμως παραλείπονται οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ὑποσελίδιες σημειώσεις τοῦ κειμένου καὶ ἡ ἀφιέρωση.

48. Ἀρχεῖο Οἰκονόμων, φάκ. XIV, ἀρ. 543, 15 Νοεμ. 1875.

49. Χ. Γ. Πατρινέλης, «Δημοσιεύματα Μανουὴλ Γεδεὼν. Ἀναλυτικὴ ἀναγραφή», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 19/20 (1969-70) 13.

50. Σημειώσω τὰ κυριότερα δημοσιεύματά του: Ὁ ἐν Ἱπποδρομείῳ ὀβελίσκος, Κωνσταντινούπολη 1874· *Οἱ ἐν Παρισίοις ἐλληγισταὶ καὶ ὁ Βροννὲ δὲ Πρέλ (Brunet de Presle)*, Σύρος 1876· *Οἱ ἐν Παρισίοις ἐλληγισταὶ καὶ ὁ Ἀμβρόσιος Φιρμίνος Διδότος (Ambroise Firmin Didot)*, Σύρος 1877· *Οἱ Φαναριῶται, Ἱστορικὴ πραγματεία*, Κωνσταντινούπολη 1878· «Βιογραφικὸν σχεδᾶριον Θεοφίλου Κορυδαλλέως», *Ζακύνθιος Ἀνθῶν*, Ζάκυνθος, ἔτος Β', φυλλ. Π', Μάιος 1876, σ. 2-6· «Ἀνατολικαὶ ἀναμνήσεις ὑπὸ τοῦ κόμητος Μαρκέλλου»,

Πέθανε πρὶν ἀπὸ τὸ 1883.⁵¹

Στὴ συγγραφή τῆς βιογραφίας τοῦ Βενιαμὶν ὁ Ε. Θωμᾶ βοηθήθηκε ἀπὸ τὸν Γεδεών. Ὁ τελευταῖος ἔθεσε στὴ διάθεσή του τὴ βιογραφία τοῦ Βενιαμὶν πού εἶχε συντάξει ὁ Οἰκονόμος, καθὼς καὶ δικές του σημειώσεις: «ἐδανείσθη ἀπ' ἐμοῦ», γράφει ὁ Γεδεών, «τὰς σημειώσεις ταύτας τοῦ Σοφοκλέους, ὡς καὶ τινὰς ὑπ' ἐμοῦ γραφείσας».⁵² Παράλληλα ὁ Ε. Θωμᾶ χρησιμοποίησε στὸ πόνημά του, μέσα στὸ κείμενο ἢ σὲ ὑποσημειώσεις, καὶ τὰ γνωστὰ ἐνθυμήματα γιὰ τὸν Βενιαμὶν, «παραδοθέντα ἡμῖν», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, «ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου».

Τὸ ἐνδιαφέρον ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ Ε. Θωμᾶ δὲν παραθέτει τὰ ἐνθυμήματα ὅπως τὰ ξέρουμε ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Γεδεών. Ἐνημερωμένος γιὰ τὴν ἀρνητικὴ κριτικὴ τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, τὰ τροποποιεῖ ἀναλόγως, ἀκολουθώντας τὶς ἀπόψεις τοῦ τελευταίου. Ἔτσι, στὸ πρῶτο ἐνθύμημα ὁ Βενιαμὶν δὲν ἐμφανίζεται νὰ ἐκσφενδονίζει τὰ «πέδιλα» στὰ πόδια τοῦ πατριάρχη. Ὁ συγγραφέας, υἱοθετώντας σχεδὸν τὴν ἐκλογικευμένη ἐκδοχὴ τοῦ Οἰκονόμου, ἀναφέρει ἀπλῶς ὅτι μιὰ μέρα τοῦ ἔφυγαν τὰ πέδιλα ἀπὸ τὰ πόδια ἐπειδὴ ἦταν μεγάλα καὶ εἶπε στὸν Κύριλλο «χαριεντιζόμενος» νὰ τοῦ δώσει καὶ τρεῖς διακόνους νὰ τοῦ τὰ μαζεύουν ὅταν τοῦ φεύγουν ἀπὸ τὰ πόδια. Ἀνάλογες ἐπεμβάσεις γίνονται καὶ στὸ δεύτερο ἐνθύμημα: ὁ γραμματέας τοῦ Μεγάλου Διερμηνέα, θεωρώντας ὡς ἐπαίτη τὸν Βενιαμὶν πού εἶχε μπεῖ στὸ δωμάτιο καὶ ἐρευνοῦσε τὰ βιβλία, τὸν διώχνει ἀπλῶς· δὲν τὸν ξυλοκοπεῖ.⁵³ Στὸ τέταρτο ἐνθύμημα παρατίθεται πρῶτα, σὲ συνεπτυγμένη μορφή, ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Οἰκονόμου γιὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Βενιαμὶν ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι καὶ κατόπιν ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Νεοφύτου, ἐνῶ στὸ πέμπτο παρατίθενται μόνο τὰ λόγια πού φέρεται νὰ εἶπε ὁ Βενιαμὶν πεθαίνοντας στὸ Ναύπλιο· τὸ ὅτι ἀρνήθηκε νὰ ἐξομολογηθεῖ παραλείπεται.⁵⁴ Ὁ συγγραφέας παραλείπει, τέλος, στὸ τρίτο ἐνθύμημα τὰ σχετικὰ μὲ

ὁ.π., φυλλ. ΙΕ', Ἰουλ. 1876, σ. 73-79· «Οἱ Φαναριῶται (ἀπόσπασμα ἀνεκδότου συγγραφῆς)», ὁ.π., φυλλ. ΙΣΤ', Αὐγ. 1876, σ. 113-118· «Γεώργιος Βύνδαμ ὁ ἑλληνοστῆς», ὁ.π., φυλλ. ΙΗ', Ὀκτ. 1876, σ. 197-202· «Περὶ τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου», ὁ.π., φυλλ. ΚΑ', Ἰαν. 1877, σ. 295-299· «Φαναριώτικα ἀνέκδοτα. Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντῖνος Ρακοβίτσας», ὁ.π., φυλλ. ΚΔ', Ἀπρ. 1877, σ. 388-391· «Φαναριώτικα ἀνέκδοτα», *Παρησσοὶ* 1 (1877) 401-418. Βλ. ἐπίσης ἐφ. *Πρωτὰ*, 1876, ἀρ. 3, σ. 24-25, ἀρ. 6, σ. 51-53 καὶ ἀρ. 7, σ. 59-62.

51. Μ. Ι. Γεδεών, *Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας*, ὁ.π., σ. 148, σημ. 1.

52. «Περὶ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου», ὁ.π., σ. 89. Πβ. Μ. Ι. Γεδεών, «Ἐκκλησία καὶ ἐπιστήμη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 8 (1888) 298 (= Γεδεών, *Ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ Γένους...*, ὁ.π., σ. 270) καὶ Ἐλευθέριος Θωμᾶ, «Ἡ ἐν Κυδωνίας Ἑλλ. Σχολή...», ὁ.π., σ. 124.

53. Ἐδῶ ὁμως ἔχουμε καὶ μιὰ προσθήκη· ὁ Βενιαμὶν ἐμφανίζεται νὰ λέει στὸν γραμματέα τοῦ Μ. Διερμηνέα, ὁ ὁποῖος τοῦ ζήτησε συγγνώμη γιὰ τὸ ἐπεισόδιο: «ἀδελφέ μου, δικὰ σου ἦταν τὰ χέρια σου».

54. Δὲν παραλείπει ὡστόσο νὰ σημειώσει ὅτι ὁ Βενιαμὶν δὲν κοινώνησε, ἀκολουθώντας καὶ πάλι τὴ σχετικὴ ἄποψη τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου.

τήν πρόσκληση του Σαράφη στην Κωνσταντινούπολη, που δεν ανταποκρίνονταν, όπως είπαμε, στην πραγματικότητα. Ἄς σημειωθεί ακόμη ότι ο Ε. Θωμά ήταν ενημερωμένος και για όσα είχε γράψει ο Οικονόμος στον Γεδεών σχετικά με τις φιλοσοφικές απόψεις του Βενιαμίν, με αφορμή τον «Ἐπιτάφιο λόγον εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ αἰοιδίμου ἱεροδιδ. Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου». Ἀντιγράφοντας, λοιπόν, και ἐδῶ τὸν Οικονόμο, ἐπικρίνει τὴ *Μεταφυσική* τοῦ Βενιαμίν και μάλιστα τὴν προσπάθειά του νὰ ἀνασχευάσει ἀπόψεις τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη.⁵⁵

Τὸ πόνημα τοῦ Θωμά, δημοσιευμένο σὲ ἓνα μᾶλλον δυσπρόσιτο ἐπαρχιακὸ περιοδικό, ἔμεινε στὴν ἀφάνεια γιὰ πολλὰ χρόνια. Μαζὶ μ' αὐτὸ ἔμειναν, φυσικά, στὴν ἀφάνεια και τὰ ἐνθυμήματα τοῦ Νεόφυτου. Ἔτσι, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ὑπάρχει στὴν πρώτη ἐγκυρη βιογραφία τοῦ Βενιαμίν που δημοσίευσε τὸ 1880 ὁ Γ. Α. Ἀριστείδης και που ἀποτελέσε βασικὴ πηγὴ γιὰ ὄσους ἀσχολήθηκαν ἀργότερα μετὸν Βενιαμίν. Ὁ μόνος που ἔκανε κάποια χρῆση τῶν ἐνθυμημάτων, περιορισμένη ὅμως, ἦταν ὁ Γεδεών. Ἔτσι, τὸ 1889 μνημονεύει, ὅπως εἴπαμε, τὸν ὄρο γιὰ τὴν ἰσοτιμία τῶν μαθητῶν που φέρεται νὰ ἔθεσε ὁ Βενιαμίν προκειμένου νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς τοῦ Κουρούτσεσμε,⁵⁶ ἐνῶ πολὺ ἀργότερα, στὴ γνωστὴ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν μητροπολίτη Μηθύμνης (1937), παραθέτει ἀπλῶς τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Βενιαμίν.⁵⁷ Τὰ ἄλλα ἐνθυμήματα ὁ Γεδεών δὲν τὰ χρησιμοποίησε, προφανῶς γιὰ τὴν θεώρησε, ὅπως και ὁ Σοφ. Οἰκονόμος, ὅτι ἦταν ἀναξιόπιστα ἢ ὅτι δὲν τιμοῦσαν τὴ μνήμη τοῦ Βενιαμίν.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἀρνητικὲς κρίσεις τοῦ Οἰκονόμου γιὰ τὸν Βενιαμίν ἐπηρέασαν και τὴ στάση τοῦ Γεδεών ἀπέναντι στὸν λέσβιο λόγιό. Στὴ μελέτη του «Ἐκκλησία και ἐπιστήμη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα» ὁ Γεδεών γράφει γιὰ τὸν Βενιαμίν ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὴ «φιλογενειά» του, ὥστόσο «ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ ἀνὴρ μετὰ κουφότητός τινος και ταχυπειθίας ἐδέχετο και ἐδίδασκε παράλογα τινά: οἷον τὸ παρ' ἡμῶν ἀνόητον πανταρχικίνητον...».⁵⁸ Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Γεδεών ἀντιγράφει ἀκριβῶς τὴν ἀποψη που εἶδαμε παραπάνω νὰ διατυπώνει ὁ Σοφ. Οἰκονόμος. Τὸν Οἰκονόμο ἀντιγράφει ἐπίσης και ὅταν στὴν ἴδια μελέτη ἀναρρωτιέται που βασίζει ὁ Κωζάκης Τυπάλδος τὴν ἀποψη του ὅτι ὁ Βενιαμίν «ἔσπειρε μετ' ἐπιμελείας ἄκρας και φρονήσεως (!) σπέρματα ὑγιῶς και ἐξηκριβωμένης διδασκαλίας...».⁵⁹ Ὁ ἴδιος ὁ Γεδεών, τέλος, ἐπιχειρώντας νὰ ἐξηγήσει τὴ στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὸν Βενιαμίν, ὑπο-

55. Ὁ Ε. Θωμά μνημονεύει και τὰ σχετικά μετὸν ὄρο τοῦ Βενιαμίν γιὰ ἴση μεταχείριση τῶν μαθητῶν στὴ σχολὴ τοῦ Κουρούτσεσμε, μεταθέτοντάς τα ὅμως ἐσφαλμένα σὸ 1818, ὅταν ὁ Βενιαμίν ὑποτίθεται ὅτι «προσεκλήθη και πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα καταλάβῃ ἔδραν σχολάρχου ἐν τῇ ἐν Ξηροκρήνη σχολῇ».

56. Βλ. σ. 94.

57. «Περὶ Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου», ὁ.π., σ. 90.

58. Μ. Ι. Γεδεών, «Ἐκκλησία και ἐπιστήμη...», ὁ.π., σ. 298.

59. Ὁ.π.

στηρίζει ότι αν ο Δωρόθεος Βουλησιμαῖς κατηγοροῦσε τὸν Βενιαμὴν γιὰ ἀθεΐα, «εἶχεν ἐν μέρει δίκαιον ὑπὸ τὴν γενικωτέραν αὐτῆς σημασίαν λαμβανομένης τῆς λέξεως. Βεβαίως οὐδέποτε ὁ Βενιαμὴν ἠρνήθη τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τότε διδασκόμενα καὶ τὰ τύποις οὐ μετὰ πολὺ διαδοθέντα οὐδεις ἀρνεῖται ὅτι πως ὄζουσι πανθεισμοῦ». ⁶⁰ Παρὰ ταῦτα, ἐπιλέγει ὁ Γεδεών, ἡ Ἐκκλησία ἔδειξε ἀνοχή ἀπέναντι στὸν Βενιαμὴν, ἀφήνοντάς τον νὰ γράφει καὶ νὰ ἐκδίδει ἐλεύθερα τὰ βιβλία του. ⁶¹

Ἀπὸ τὰ παραπάνω φαίνεται ὅτι ὁ Γεδεών, ἄνθρωπος τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Πατριαρχείου καὶ ὑπερασπιστῆς τῆς ἰδεολογίας του, συμμερίζεται ἀπολύτως τὶς ἀπόψεις τοῦ Οἰκονόμου γιὰ τὸν Βενιαμὴν καὶ κατανοεῖ τὴ θέση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντί του. Ὅσο γιὰ τὶς προφορικές παραδόσεις σχετικὰ μὲ τὸν Βενιαμὴν, ἡ στάση τοῦ Γεδεών εἶναι αὐστηρὰ κριτική. Λόγιος μὲ ἱστορική αἰσθησιὴ τῶν πραγμάτων, δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐνσωμάτωση στὶς βιογραφίες ἀνεπιβεβαίωτων παραδόσεων. Ἀναφερόμενος, ἔτσι, στὸν βιογράφο τοῦ Βενιαμὴν Γ. Ἀριστείδη, γράφει ὅτι ὁ τελευταῖος («ὑποσημειοῦ») στὸ ἔργο του («περίεργά τινα ρήματα») σχετικὰ μὲ τὴν στάση τοῦ Διονυσίου Ἐφέσου ἀπέναντι στὸν Βενιαμὴν: ὅτι ὁ Διονύσιος ἔγραψε «κεραυνοβόλον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν νέον Γαλιλαῖον, ἐπιστείων αὐτῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τιμωρίας, ἀν δὲν παύσῃ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ διδάγματα...». ⁶² Αὐτά, συνεχίζει ὁ Γεδεών, «ἀληθὲς μὲν ἐστὶν ὅτι ἀναφέρονται ὡς ἀδόξενα, ἀλλὰ πρὶν γραφῶσι ἔδει νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ ἡθμοῦ τῆς κριτικῆς...». Καὶ πραγματικά, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Διονυσίου δὲν εἶχε τὸν χαρακτήρα πού προσέδιδαν σ' αὐτὴν οἱ παλαιότεροι βιογράφοι τοῦ Βενιαμὴν. Μὲ δεδομένη, λοιπόν, τὴν κριτικὴν στάση του ἀπέναντι στὶς παραδόσεις γιὰ τὸν Βενιαμὴν ἀλλὰ καὶ τὸν σεβασμὸ του στὴ μνήμη τοῦ δασκάλου, ἦταν εὐλογο ὁ Γεδεών νὰ κάνει στὸ ἔργο του ἐπιλεκτικὴ χρῆση τῶν ἐνθυμημάτων γιὰ τὸν Βενιαμὴν πού εἶχε ἀποθησαυρίσει ὁ Νεόφυτος.

Συνοψίζοντας θὰ ἔλεγα ὅτι ἡ ἱστορία τῶν βιογραφιῶν τοῦ Βενιαμὴν Λεσβίου ἀποτελεῖ ἓνα καλὸ παράδειγμα γιὰ τὴ χρῆση τῆς προφορικῆς παράδοσης στὴ βιογραφία ἐνὸς διάσημου λογίου, ὅπως ἦταν ὁ Βενιαμὴν. Ἡ χρῆση τῆς παράδοσης εἶναι ἐπιλεκτικὴ. Στὸ βαθμὸ πού αὐτὴ δὲν δημιουργεῖ κανένα πρόβλημα γιὰ τὴν ὑστεροφημίαν τοῦ Βενιαμὴν ἀλλὰ ἀντίθετα τονίζει θετικὰ ὄψεις τῆς προσωπικότητάς του, ἔστω καὶ ἀν αὐτὲς διακρίνονται ἀπὸ κάποιες ἰδιαιτερότητες—ἀναφέρομαι στὶς παραδόσεις γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ Βενιαμὴν πού ἀνάγονται στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης— τότε δὲν τίθεται ζήτημα· οἱ παραδόσεις ἐνσω-

60. Ὁ.π.

61. Ὁ.π. σ. 299.

62. Ὁ.π., σ. 298. Πβ. Ἄλκης Ἀγγέλου, «Πρὸς τὴν ἀκμὴ τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ», ὁ.π., σ. 61, 79-80.

ματώνονται όμαλά στη βιογραφία του. Το πρόβλημα αρχίζει από τη στιγμή που οι παραδόσεις αποτυπώνουν περιστατικά και συμπεριφορές που κρίνεται ότι είναι πέρα από τα όρια του αληθοφανούς ή ότι υπερβαίνουν το πλαίσιο του κοινωνικά και ήθικα αποδεκτού, υπονομεύοντας την εξωραϊσμένη εικόνα για τους «διδασκάλους του γένους» που είχε ήδη κατασκευαστεί. Στην πρώτη περίπτωση οι παραδόσεις τίθενται υπό κριτικό έλεγχο, ενώ στη δεύτερη κρίνεται σχεδόν επιβεβλημένη ή αποσιώπησή τους για χάρη του ίδιου του βιογραφούμενου, όπως τον θέλει βέβαια ο «χρυσός κανόνας» της επίσημης βιογραφίας, αλλά και για χάρη του κοινωνικού σώματος, αφού σκοπός της βιογραφίας δεν είναι απλώς να μιλήσει για τη ζωή και το έργο του βιογραφούμενου αλλά και να λειτουργήσει ως μέσο ήθικης διαπαιδαγώγησης του αναγνωστικού κοινού. Όλα αυτά, βέβαια, άπηχούν τις απόψεις ενός λογίου με έγνωσμένη συντηρητική ιδεολογία, όπως ήταν πραγματικά ο Σοφ. Οικονόμος. Αποτελούν ωστόσο τον κανόνα και για πολλούς άλλους συγχρόνους του που καταπιάνονται με βιογραφίες διαπρεπών προσώπων, όπως και για τον Μανουήλ Γεδεών, ο οποίος διαμορφώνεται κάτω από το «πατρικό» βλέμμα του Σοφ. Οικονόμου και επηρεάζεται από τις αντιλήψεις του.